

# ฉบับสอนสตรี: มุมมองเกี่ยวกับบทบาท และฐานะทางสังคมของสตรีเขมร

เขาวลัทธิ อยู่เจริญสุข\*

## บทนำ

วรรณกรรมทั้งที่เป็นมุขปาฐะและลายลักษณ์เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของแต่ละชาติ ที่สะท้อนสภาพชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมของผู้คนในสังคมซึ่งเป็นบริบทของวรรณกรรมนั้น .เนื่องจากเนื้อหาสาระของวรรณกรรมที่มีความหลากหลายมักมีที่มาหรือเกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิตของคนในช่วงเวลานั้นๆ เรื่องราวที่ถูกถ่ายทอดผ่านภาษาจึงเป็นภาพสะท้อนที่แสดงให้เห็นกระบวนการคิดของผู้แต่งได้อย่างชัดเจน

ในการสร้างสรรค์วรรณกรรมประเภทต่างๆ ผู้แต่งมักสอดแทรกความคิด คติธรรม ค่านิยมและความเชื่อของสังคมนั้นๆ ด้วยเสมอ การสอนจริยธรรมแก่ผู้อ่านจึงเป็นเนื้อหาสำคัญประการหนึ่งที่มีปรากฏอยู่ในวรรณกรรมประเภทต่างๆ นอกจากจะแทรกคำสอน แง่คิด คติธรรมไว้ในวรรณกรรมทั่วไปแล้ว ยังมีวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการสั่งสอน โดยนำข้อคิด คติ หรือหลักธรรมคำสอนทางศาสนามาแต่งเป็นคำประพันธ์ เพื่อใช้สั่งสอนอบรมผู้อ่านโดยตรงที่เรียกว่า “วรรณกรรมคำสอน” (Didactic Literature) ด้วย

ลักษณะดังกล่าวนี้สอดคล้องกับวรรณกรรมของเขมรที่เรียกว่า ฉบับ “จุบาบ”<sup>๑</sup> กล่าวคือ ฉบับ “จุบาบ” เป็นวรรณกรรมที่ผู้แต่งมีจุดมุ่งหมายจะสั่งสอนและชี้แนะแนวทางในการครองตนและปฏิบัติตนให้เหมาะสม โดยอาศัยข้อมูลจากสุภาษิตหลักคำสอนในศาสนา ตลอดจนแนวทางการแก้ปัญหาของผู้รู้มาแต่งเป็นคำประพันธ์ ทั้งยัง

\* อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

<sup>๑</sup> ฉบับ “จุบาบ” หมายถึง กฎเกณฑ์ที่ใช้สอนเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ มักนิยมตั้งชื่อตามเนื้อหาที่สั่งสอน เช่น ฉบับสอนสตรี “จุบาบสตรี” ฉบับสอนบุรุษ “จุบาบบุรุษ”

ใช้เป็นสื่อในการปลูกฝังเน้นย้ำให้ผู้อ่านยึดถือปฏิบัติตามค่านิยมพื้นฐานที่มีอยู่ในสังคม และในขณะเดียวกันก็เสนอค่านิยมที่ผู้แต่งปรารถนาจะให้เกิดขึ้นในสังคมของตน ไปพร้อมๆ กัน วรรณกรรมคำสอนที่ปรากฏจึงถือได้ว่าเกิดจากการหล่อหลอมภูมิปัญญาชาวบ้านจากวิถีชีวิตของคนธรรมดาในระยะเวลาหนึ่ง ทั้งยังได้สืบทอดต่อกันจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งด้วยการเล่าเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะมาเป็นเวลายาวนานหลายชั่วอายุคน

ฉบับ “จบบาป” เป็นวรรณกรรมเขมรที่ไม่ทราบช่วงเวลาแต่งและชื่อผู้แต่งที่แน่ชัด จากคำอธิบายที่ปรากฏอยู่ในหน้าความนำของฉบับต่างๆ “จบบาปเผง”<sup>๒</sup> สันนิษฐานว่าแต่งในราวช่วงศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ แต่มิได้ระบุนามของผู้แต่งไว้ให้ทราบอย่างชัดเจน ซึ่งน่าจะมีสาเหตุมาจากการที่คำสอนในฉบับต่างๆ “จบบาปเผง” นี้มาจากการรวบรวมคำสอน คติธรรมต่างๆ ที่บรรพบุรุษชาวเขมรใช้อบรมสั่งสอนลูกหลาน สืบต่อกันมาในลักษณะบอกเล่าปากต่อปากโดยมิได้จดจารไว้เป็นหลักฐาน ภายหลังจึงมีผู้คิดรวบรวมและบันทึกคำสอนต่างๆ ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่เนื่องจากไม่สามารถสืบค้นที่มาที่แท้จริงได้ อีกทั้งผู้รวบรวมก็มีเจตนาของจึงไม่มีการระบุนามผู้แต่งไว้ มีเพียงบางเรื่องเท่านั้นที่บอกชื่อผู้แต่ง เช่น ฉบับสอนบุรุษ และฉบับสอนสตรี เป็นต้น

เนื้อหาคำสอนในฉบับ “จบบาป” จะสอนเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตในประเด็นที่หลากหลาย เช่น ความสำคัญของความรู้และการแสวงหาความรู้ การทำงาน การดูแลรักษาทรัพย์ การปฏิบัติตนให้เป็นคนดีมีคุณธรรม การปฏิบัติต่อบุคคลอื่นในสังคม ตลอดจนคุณสมบัติที่พึงประสงค์ของบุรุษและสตรี ผู้แต่งพยายามชี้ให้ผู้อ่านตระหนักว่าไม่มีทรัพย์สิน หรือสิ่งอื่นใดมีค่ามากเกินกว่าแนวทางดำเนินชีวิตที่ผู้แต่งจะสั่งสอน เพื่อให้ลูกหลานจดจำไว้เป็นแบบอย่าง และนำไปประพฤติปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ทั้งในชีวิตส่วนตัว ชีวิตครอบครัว และชีวิตการทำงาน เนื่องจากแนวทางปฏิบัติที่จะทำให้ชีวิตมีความสุขได้ก็คือ ทุกคนต้องประพฤติตามระเบียบหรือความนิยมของสังคมที่คนส่วนใหญ่ยอมรับและนับถือปฏิบัติสืบมาที่เรียกว่า “ค่านิยม” ซึ่งหมายถึง สิ่งที่คนสนใจ สิ่งที่คนปรารถนาจะให้ เป็น หรือกลับกลายเป็น เป็นสิ่งที่คนถือว่าเป็นสิ่งบังคับต้องทำต้องปฏิบัติ เป็นสิ่งที่คนยกย่องบูชา ค่านิยมจึงเป็นวิถีของการจัดรูปความประพฤติที่บุคคลจะยึดถือเป็นแบบฉบับสำหรับปฏิบัติตนในสังคม (ไพฑูรย์

<sup>๒</sup> ฉบับต่าง ๆ “จบบาปเผง” หมายถึง หนังสือที่รวบรวมฉบับหลายๆ เรื่องไว้ด้วยกัน เช่น ฉบับสอนสตรี “จบบาปสุรี” ฉบับสอนบุรุษ “จบบาปบุรุษ” เป็นต้น

เครือแก้ว, ๒๕๐๖, น. ๖) การกระทำที่ผิดแปลกไปจากผู้อื่นจึงเป็นสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติ ประเด็นหนึ่งที่ผู้แต่งให้ความสำคัญอย่างยิ่งก็คือการสอนสตรีเพื่อให้มีคุณสมบัติเป็นกุลสตรีตามความนิยมของสังคมเขมร ในสังคมเขมรมีวรรณกรรมที่ปรากฏคำสอนอันเกี่ยวข้องกับสตรีมากมาย คำสอนสตรีจึงปรากฏในการประพันธ์เรื่องราวต่างๆ หลายรูปแบบ มีทั้งคำสอนที่แทรกอยู่ในวรรณกรรมประเภทอื่น เช่น นิทานพื้นบ้าน วรรณคดี ชาดก ตลอดจนคำสอนสตรีที่ผู้แต่งเจาะจงแต่งเพื่อใช้อบรมสั่งสอนสตรีโดยตรง ดังเช่นฉบับสอนสตรี “จุบาปสุรี” ที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ อันอาจจะท่อนให้เห็นกระบวนการคิดของคนในสังคมเขมรที่มีต่อสตรีได้เป็นอย่างดี

### ฉบับสอนสตรี “จุบาปสุรี”

คำสอนที่กำหนดขึ้นใช้ในวรรณกรรมคำสอนสตรีนั้นเป็นการสอนจริยธรรม ตลอดจนแนวทางปฏิบัติตนแก่สตรีผ่านการใช้ภาษาที่ไพเราะ จดจำและเข้าใจง่าย ในขณะที่เดียวกันวรรณกรรมคำสอนสตรีก็ทำหน้าที่กำหนดบทบาทและหน้าที่ของสตรี โดยผ่านการอ่านและการอ้างถึงด้วยความเชื่อถืออย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะในสมัยที่ไม่มีสถาบันการศึกษาสำหรับสตรี แบบแผนที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนสตรีจึงมีบทบาทสำคัญเสมือนคู่มือสตรีที่กำหนดแนวทางให้สตรีต้องปฏิบัติตามคำสั่งสอนที่ถูกบันทึกไว้ จนคำสอนสตรีที่ถูกกำหนดขึ้นนั้นกลายเป็นระบบการศึกษาแบบไม่เป็นทางการ (informal education) ดังนั้นการศึกษาวีระชาหรือวรรณกรรมคำสอนสตรีจะทำให้เกิดความรู้และความเข้าใจค่านิยมต่างๆ เกี่ยวกับสตรีในสังคมสมัยนั้นได้เป็นอย่างดี

ฉบับสอนสตรี “จุบาปสุรี” เป็นวรรณกรรมคำสอนที่กล่าวถึงการปฏิบัติตนของสตรีเขมรมีคำสอนเกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติตนของสตรีในบทบาทต่างๆ เช่น บทบาทของลูกสาว และบทบาทของภรรยา คำสอนสตรีในฉบับสอนสตรีเป็นเรื่องเกี่ยวกับการสั่งสอนสตรีที่แต่งงานออกเรือนไปแล้ว โดยผู้แต่งผูกเรื่องให้มารดาสั่งสอนลูกสาวเมื่อต้องออกเดินทางไปกับสามี เนื้อหาคำสอนส่วนใหญ่จะสอนการปฏิบัติตนของสตรีในฐานะภรรยาว่าต้องปฏิบัติตนอย่างไรจึงจะได้ชื่อว่าเป็นภรรยาที่ดี คำสอนเหล่านั้นถูกนำมาถ่ายทอดเพื่อให้เป็นแบบอย่างที่สตรีเขมรพึงดำเนินรอยตาม คำสอนที่ปรากฏในฉบับสอนสตรีจึงสะท้อนภาพของสตรีที่ดีตามอุดมคติของชาวเขมรให้เป็นที่ประจักษ์

ฉบับสอนสตรีของเขมรที่เป็นที่รู้จักมี ๓ ส่วน (อุบล เทศทอง, ๒๕๔๖, น. ๖๓) คือ ส่วนของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พระองค์ด้วง) ซึ่งมีเนื้อหากล่าวถึงหญิง ๑๐๘ จำพวก จิตหญิง ๓ เวลา ภริยา ๗ จำพวก และสามสิ่งสละภริยา ๕ สถาน ส่วนของออกญาสุตตันตปริชา (อินท์) ที่สอนสตรีในเรื่องทั่วไป เช่น กิริยา มารยาท การวางตนของสตรีในฐานะต่างๆ และส่วนของหมิ่นโม ซึ่งมุ่งสอนการปฏิบัติตนของสตรีที่อยู่ในฐานะภรรยาและภรรยาประเภทต่างๆ ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาสนใจศึกษาบทบาทและฐานะของสตรีที่เป็นภรรยาเป็นสำคัญ ดังนั้นผู้ศึกษาจึงเลือกวิเคราะห์คำสอนสตรีเฉพาะส่วนหมิ่นโมไม่เพียงฉบับเดียว เนื่องจากในจำนวนฉบับสอนสตรีเหล่านี้ ฉบับสอนสตรีส่วนหมิ่นโมประกอบด้วยเนื้อหาที่เป็นคำสอนสตรีในฐานะภรรยา มากกว่าฉบับสอนสตรีส่วนอื่นๆ เนื้อหาคำสอนซึ่งส่วนใหญ่เน้นสอนสตรีที่เป็นภรรยา นี้ นับว่าเป็นตัวอย่างที่น่าสนใจศึกษาถึงทัศนะของคนในสังคมเขมรที่มีต่อสตรี ทั้งบทบาทและฐานะของสตรีที่เป็นภรรยา ซึ่งแฝงอยู่ในคำสอนสตรีที่สืบทอดกันมาได้เป็นอย่างดี

### บทบาทของฉบับสอนสตรี “จุบาปสุรี”

ในธรรมเนียมประเพณีการปฏิบัติตนของสตรีเขมรมีการกล่าวถึงลักษณะของสตรีที่ดีไว้เรียกว่าสุรีศรปลักษณ์ (พรวง - ภูมิ, ๑๙๙๙ น. ๕๓-๕๕) ซึ่งกล่าวถึงลักษณะของสตรีที่ดีไว้ ๓๑ ประการ “สุรีศรปลักษณ์” เป็นลักษณะของสตรีในอุดมคติของเขมร

---

“รายละเอียดลักษณะสตรีศรปลักษณ์มีดังนี้ ๑. ไม่ซุบซิบนินทาเขา ๒. มีสัมมาคารวะ ต่อบิดามารดาและสามี ๓. รู้คุณและตอบแทนคุณบิดามารดาทั้งฝ่ายตนเองและสามี ๔. ไม่นอนกลางวัน ๕. ไม่หลงลืมหน้าหลัง ๖. รู้จักกษัตริย์พัสสิน ๗. ไม่นอกใจสามี ๘. ไม่เหิงหวงสามี ๙. ไม่มีกมลมารยา ๑๐. ไม่สยายผมให้ใครเห็น ๑๑. มีจิตใจตหนักแน่น ๑๒. เดินเบาๆ ไม่เดินตึงตัง ๑๓. ไม่ยืนหรือนั่งควดกายให้ใครเห็น ๑๔. ไม่เดินด้วยท่าทางดัดจริต ๑๕. รู้จักสำรวมกิริยาไม่ ขำเลื่อมอง ๑๖. มีท่าเดินสง่างาม ไม่เดินส่ายสะโพก ๑๗. ไม่เดินทอดน่อง สะบัดไหล่ ๑๘. พุดเบาๆ แต่ชัดเจน ๑๙. อย่าหยอกล้อ หัวเราะเล่น ๒๐. ไม่พุดจาเกี้ยวผู้ชาย ๒๑. ไม่เกียจคร้าน เมื่อทำงาน ต้องทำให้เสร็จ ๒๒. ไปไหนแล้วรีบกลับ ๒๓. ให้รู้จักเก็บของในเวลาที่เราเก็บ ๒๔. รู้จักจัดบ้านช่อง ๒๕. รู้จักตกแต่งเครื่องอุปโภคบริโภค ๒๖. รู้จักกลัวสามี บิดา มารดาและปฏิบัติตามโอวาท ๒๗. กินอาหารหลังบิดา มารดาและสามี ๒๘. หยุดกินอาหารก่อนบิดา มารดา และสามี ๒๙. นอนหลัง สามี ๓๐. ตื่นก่อนสามี ๓๑. มีจิตใจเมตตากรุณา รู้จักทำบุญให้ทาน

หากชายใดคิดจะหาคู่ครองและเลือกผู้หญิงไปเป็นภรรยา ฝ่ายผู้ชายจะใช้เกณฑ์นี้ประกอบการตัดสินใจเลือกสตรีที่มีคุณสมบัติสอดคล้องตามลักษณะสรีรบุคลิกชน เพราะเชื่อกันว่าการมีภรรยาที่มีคุณสมบัติตามนี้จะทำให้ครอบครัวของตนเจริญรุ่งเรือง มีความก้าวหน้าในชีวิต ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของครอบครัวที่มีลูกสาว บิดามารดาต้องพยายามอบรมสั่งสอนลูกสาวของตนให้ถึงพร้อมด้วยลักษณะดังกล่าว เพื่อตอบสนองความต้องการของฝ่ายชาย (อุบล เทศทอง, ๒๕๔๘, น. ๒๑๐-๒๑๑) ลักษณะของสตรีตามลักษณะสรีรบุคลิกชนแสดงให้เห็นความคาดหวังของสังคมเขมรที่มีต่อสตรี ทั้งยังเป็นการแสดงทัศนะเกี่ยวกับความประพฤติหรือการปฏิบัติตนของสตรีที่สังคมเขมรปรารถนาทั้งสิ่งที่พึงปฏิบัติและไม่พึงปฏิบัติ สตรีใดปฏิบัติตามได้ก็จะเป็นที่ยกย่องของคนทั่วไป ในนัยนี้แนวความคิดเกี่ยวกับ “สรีรบุคลิกชน” ก็คือการกำหนดค่านิยมเกี่ยวกับสตรีในอุดมคติของเขมรนั่นเอง เพราะค่านิยม(value) หมายถึง สิ่งที่คนสนใจ สิ่งที่คนปรารถนาจะให้ เป็น หรือกลับกลายเป็น เป็นสิ่งที่คนถือว่าเป็นสิ่งบังคับต้องทำต้องปฏิบัติ เป็นสิ่งที่คนยกย่องบูชา ค่านิยมจึงเป็นวิถีของการจัดรูปความประพฤติที่บุคคลจะยึดถือเป็นแบบฉบับสำหรับปฏิบัติตนในสังคม (ไพฑูรย์ เครือแก้ว, ๒๕๐๖, น. ๖) แนวทางปฏิบัติตนของสตรีที่ปรากฏใน “สรีรบุคลิกชน” มีต้นเค้ามาจากการนำลักษณะที่พึงประสงค์ของตัวละครสตรีจากวรรณกรรมประเภทต่างๆ ของเขมร เช่น วรรณคดีชาดก นิทานตลอดจนเรื่องเล่าต่างๆ ที่เป็นที่ยอมรับและแพร่หลายอยู่ในสังคมเขมรมาเป็นเวลานานมาประมวลเข้าด้วยกัน แนวคิดเกี่ยวกับสตรีที่เป็นที่ยอมรับของสังคมจึงถูกถ่ายทอดสู่ผู้อ่านจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งสืบเนื่องกันไป โดยมีประเด็นหลักกล่าวถึงเรื่องต่างๆ ต่อไปนี้

**กิริยามารยาท** สตรีจะต้องมีกิริยามารยาทดี พุดจาเบาๆ แต่ชัดเจน ไม่ซุบซิบ นินทา เดินเบาไม่ตึงตัง

**ความมีศีลธรรม** สตรีต้องมีจิตใจดีเมตตากรุณา รู้จักทำบุญให้ทาน  
**หน้าที่การงาน** สตรีต้องไม่เกียจคร้าน ไม่นอนกลางวัน ไม่หลงลืม ไปไหนแล้วรีบกลับ รู้จักจัดบ้าน และเก็บข้าวของในเวลาอันควร รู้จักรักษาทรัพย์สิน รู้จักบดแต่งเครื่องอุปโภคบริโภค

**การปฏิบัติตนต่อสามี** สตรีต้องซื่อสัตย์และไม่นอกใจ ไม่เหิงหวง ไม่มีกมลมารยาที่น่ก่อนนอนที่หลังสามี อยู่ในโอวาทสามี

**การปฏิบัติตนต่อบิดามารดา** สตรีต้องรู้คุณและตอบแทนคุณบิดามารดาทั้งฝ่ายตนและสามี ปฏิบัติตนตามโอวาท รับประทานอาหารหลังบิดามารดา และหยุด

รับประทานอาหารก่อนบิдамารดา

**พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม** สตรีต้องไม่สยายผมให้คนอื่นเห็น ยืนหรือนั่งอวดกายให้คนอื่นเห็น เดินสายสะโพก เดินทอดน่อง สะบัดไหล่ หยอกล้อพูดจาเกี่ยวกับผู้ชาย

แนวทางปฏิบัติของสตรีที่รวบรวมไว้ใน “สุริครปลกษณ์” ถูกนำมากล่าวซ้ำในฉบับสอนสตรี กล่าวคือในฉบับสอนสตรีผู้แต่งได้นำประเด็นต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นมาใช้เพื่อเป็นสื่ออธิบายให้เห็นว่าสังคมเขมรคาดหวังว่าสตรีในอุดมคติควรเป็นอย่างไร ด้วยวิธีกำหนดเนื้อหาของคำสอนที่กล่าวถึงความประพฤติของสตรีในเรื่องกิริยามารยาท ความมีศีลธรรม หน้าที่การงาน การปฏิบัติตนต่อสามี การปฏิบัติตนต่อบิдамารดา และพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม เรื่องต่างๆ เหล่านี้ล้วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตนของสตรีที่พึงมีตามสถานภาพทางสังคม เช่น การปฏิบัติตนในฐานะลูก และการปฏิบัติตนในฐานะภรรยา การสอนสตรีในเรื่องดังกล่าวจึงเป็นการเน้นย้ำให้เห็นความคาดหวังที่สังคมมีต่อสตรี ดังนั้นการกล่าวถึงลักษณะของสตรีในอุดมคติในเรื่องซ้ำกันจึงแสดงให้เห็นอิทธิพลของความคิดเกี่ยวกับลักษณะของสตรีในอุดมคติจาก “สุริครปลกษณ์” ที่มีต่อคำสอนในฉบับสอนสตรีได้อย่างชัดเจน

หากแต่สาระสำคัญของคำสอนในฉบับสอนสตรีมิได้แสดงให้เห็นว่า สตรีควร หรือไม่ควรปฏิบัติสิ่งใดบ้างเท่านั้น หากแต่ผู้แต่งยังได้นำเสนอภาพของภรรยาที่ดี\* และภรรยาที่ไม่ดี\* มาอธิบายเปรียบเทียบให้ผู้อ่านเห็นความแตกต่างอย่างละเอียด ซึ่งจะนำไปสู่จุดมุ่งหมายในการปลูกฝังค่านิยมเกี่ยวกับ “ผู้หญิงดี” และ “ผู้หญิงไม่ดี” อันอาจพบเห็นได้ทั่วไปในทุกยุคทุกสมัยมาอธิบายเน้นย้ำให้ผู้อ่านให้รู้สึกคล้อยตามผู้แต่งได้อย่างแนบชิด จึงทำให้ฉบับสอนสตรีเป็นวรรณกรรมคำสอนที่ทำหน้าที่สะท้อนค่านิยมเกี่ยวกับสตรีในสังคมเขมรในเวลานั้นได้เป็นอย่างดี ซึ่งค่านิยมเกี่ยวกับคุณสมบัติของสตรีจากฉบับสอนสตรี “จบาปสุริ” สรุปได้ดังนี้

๑. มีกิริยาวาจา และมารยาทดี

๒. มีจิตใจดี (เมตตาการุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่)

\* ภรรยาที่ดี ๔ ประเภท คือ มาตุภรรยา (ภรรยาที่เสมอด้วยแม่) ภาตภรรยา (ภรรยาที่เสมอด้วยพี่) มิตรภรรยา (ภรรยาที่เสมอด้วยเพื่อน) และทาสภรรยา (ภรรยาเสมอด้วยทาส)

\* ภรรยาที่ไม่ดี ๓ ประเภท คือ เพชฌฆาตภรรยา (ภรรยาที่มุ่งแต่จะทำลายสามีตน) ศัตรูภรรยา (ภรรยาที่ไม่เชื่อฟัง และมักกระทำการต่อต้านขัดขวางสามีในเรื่องต่างๆ) และโจรภรรยา (ภรรยาที่มุ่งประทุษร้ายแก่ทรัพย์สินแห่งสามีตน)

๓. มีความอดทน อดกลั้น
๔. มีความขยันขันแข็ง ไม่เกียจคร้าน
๕. มีความรู้ความสามารถในงานบ้านการเรือน
๖. รู้จักเก็บจรัรักษาทรัพย์
๗. มีความกตัญญูต่อบิดามารดา
๘. มีความซื่อสัตย์ต่อสามี
๙. รู้จักปรนนิบัติรับใช้สามี
๑๐. เชื่อฟังให้ความเคารพยำเกรงสามี
๑๑. เอื้อเฟื้อแก่ญาติของสามีโดยไม่เลือกฐานะ

ความคิดว่าสตรีที่ดีต้องมีลักษณะ “ครบลักษณะ” ถูกปลูกฝังให้แก่สตรีเขมรมาช้านานจนกลายเป็นค่านิยมทางสังคมที่แสดงชัดเจนว่าผู้หญิงดีในทัศนะของคนเขมร ต้องดูแลเอาใจใส่สามีเป็นอย่างดี ด้วยการปรนนิบัติสามีให้มีความสุขทั้งเรื่องการกิน การอยู่ ทั้งยังต้องปฏิบัติตนในฐานะภรรยาที่ถึงพร้อมด้วยความดี เช่น ไม่หึงหวง ไม่ทำให้สามีเสื่อมเสีย ปกป้องผลประโยชน์ของสามี มีความซื่อสัตย์จริงรักภักดี เป็นต้น เมื่อสตรีได้ทำหน้าที่ด้วยคุณสมบัติดังกล่าวครบถ้วน สังคมจึงเรียกว่า “สตรีที่ดี” ซึ่งเป็นแบบอย่างที่ดีสังคมต้องการให้สตรีเป็น และสตรีเองก็ปรารถนาจะเป็นเช่นนั้น เพราะความคิดเกี่ยวกับคุณสมบัติของสตรีเหล่านี้ถูกใช้อบรมสั่งสอนมาตั้งแต่เด็กจนความคิดนี้ซึมซาบเข้ามาครอบงำความคิดของตนจนต้องยอมรับในที่สุด การพยายามสร้างและสืบทอดคุณสมบัติของสตรีดังที่ปรากฏในฉบับสอนสตรีที่กล่าวมาข้างต้น นอกจากสะท้อนให้เห็นทัศนะของชาวเขมรที่มีต่อสตรีแล้ว ยังสะท้อนถึงความพยายามในการดำรงค่านิยมความคิด และสร้างสำนึกของความเป็นหญิงในอุดมคติของเขมรให้ดำรงอยู่ต่อไปอีกด้วย

จากคำสอนในฉบับสอนสตรีแสดงให้เห็นว่าสังคมเขมรมีกระบวนการสร้างภาพลักษณ์ของสตรีให้ชัดเจน ด้วยวิธีการกำหนดลักษณะของ “ผู้หญิงดี” และ “ผู้หญิงเลว” โดยพิจารณาจากบทบาทของสตรีตามสถานภาพในสังคม อันได้แก่ บทบาทของลูก บทบาทของภรรยา บทบาทของมารดา บทบาทแม่ศรีเรือน บทบาทของผู้สนับสนุนสามีให้เจริญก้าวหน้า สังคมเขมรอบรมป่มเพาะและขัดเกลาสตรีด้วยการสร้างวรรณกรรมต่างๆ ที่มีจุดหมายในการอบรมสั่งสอน เช่น การผลิตวรรณกรรมคำสอนสตรี การสอดแทรกความคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของสตรีที่พึงประสงค์ในงานวรรณกรรมประเภทต่างๆ เพื่อให้สตรีใส่ใจในการปฏิบัติตนให้เป็นไปตามแนวทางที่สังคมคาดหวัง

เน้นความพยายามสร้างแนวทางปฏิบัติให้สตรีทำหน้าที่หรือมีบทบาทตามความคาดหวังของสังคม แนวทางปฏิบัติจากคำสอนสตรีจึงเป็นแบบอย่างที่สตรีเขมรร่วมกันปฏิบัติตามโดยไม่รู้สึกลำบากโดยเฉพาะถ้าถูกสั่งสอนให้ปฏิบัติตามตั้งแต่เล็กทำให้เกิดความเคยชินจนเป็นนิสัย แบบอย่างขนบธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรมซึ่งควบคุมการกระทำแทบทุกอย่างของชีวิตตั้งแต่ต้นจนจบ ตั้งแต่เกิดจนตายที่กระทำตามๆ กันไปโดยไม่รู้สึกตัวนี้ แท้ที่จริงก็คือพลังอำนาจของกลุ่มหรือสังคมที่มีอยู่เหนือตัวบุคคล บังคับให้บุคคลทำตามแบบอย่างร่วมกันของกลุ่ม แต่บุคคลไม่ค่อยรู้สึกถึงพลังของการควบคุมหรือบังคับนี้ จะพอมีโอกาสตระหนักได้ก็ต่อเมื่อลงขัดขึ้นแบบอย่างต่างๆ นี้ จึงจะเห็นได้ทันทีว่าชาวบ้านเขาก็ก เชนินทว่ากล่าวตำหนิ (พิทยา สายหู, ๒๕๔๖, น. ๒๒) ในนัยนี้ฉบับสอนสตรีจึงหมายถึงพลังอำนาจของสังคมเขมรที่ควบคุมบังคับหรือกำหนดแนวทางประพฤติปฏิบัติของสตรี ดังที่ผู้แต่งฉบับสอนสตรีมุ่งเสนอแนวทางให้สตรีรู้จักปฏิบัติตนให้สุภาพ อ่อนน้อมต่อผู้อื่น มีความงดงามในทุกอิริยาบถ รวมไปถึงการประพฤติตนเป็นภรรยาที่ดี เพื่อให้สตรีดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข ได้รับการยอมรับ ไม่ต้องประสบความอับอาย การเสื่อมเกียรติ และการดิ้นรนหนีจากสังคม จึงอาจกล่าวได้ว่าฉบับสอนสตรีทำหน้าที่กำหนดกรอบ และถ่ายทอดแนวทางปฏิบัติตนให้แก่สตรี โดยเฉพาะอย่างยิ่งสตรีที่มีบทบาทเป็นภรรยา เพราะหากสตรีคนใดสามารถยึดถือและสามารถปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับคำสอนที่ปรากฏ สังคมเขมรจะยอมรับ ทั้งยังได้รับการยกย่องจากผู้พบเห็น ส่งผลให้ชีวิตมีความสุข และประสบความสำเร็จในการครองเรือน

ในขณะเดียวกันวิธีการสอนของผู้แต่งก็จะกำหนดพฤติกรรมของ “ผู้หญิงเลว” เพื่อใช้เป็นเครื่องมือข่มขู่ผู้หญิงที่ไม่ยอมอยู่ในกรอบที่สังคมกำหนดไว้ด้วยการกำหนดโทษ เช่น ถูกนินทา ถูกขับไล่ ไม่ยอมรับจากสังคมด้วยวิธีต่างๆ หากสตรีคนใดไม่ประพฤติตนตามแนวทางที่กำหนดไว้ จะถูกสังคมเพ่งพินิจว่าเป็นสตรีที่ขาดคุณสมบัติของกุลสตรี ขาดการอบรมจากครอบครัว และบางกรณีอาจถูกดูหมิ่นว่าไม่มีสกุลรุนชาติ อาจถูกคนในสังคมดูหมิ่นและเกลียดชัง โดยเฉพาะผู้หญิงที่ประพฤติตนไม่ดีเสื่อมเสีย เพราะเรื่องผู้ชายจะต้องรับโทษโดยต้องถูกญาติพี่น้องตัดขาดและขับไล่ให้ออกจากบ้าน และจะไม่มีการรับมรดกจากบิดามารดา ทั้งยังต้องถูกเพื่อนบ้านดูถูกประณามโดยเปรียบกับสัตว์เดียรัจฉาน (คิน - ณน, ๑๙๙, น. ๒๙-๓๐)

“เกียรติ” ถือเป็นเงื่อนไขสำคัญที่กำกับความคิด ความประพฤติและการกระทำ

ของสตรี ด้วยเหตุที่ผู้แต่งได้นำพฤติกรรมของสตรีทั้งในด้านดีและไม่ดีมานำเสนอในเชิงเปรียบเทียบ จึงเสมือนการปลุกความคิดของคนส่วนใหญ่ในสังคมให้สนใจคุณสมบัติของสตรี ดังนั้นการให้ความสำคัญกับการประพฤติตนของสตรี โดยยกเอา “ความอาย” “การเสื่อมเกียรติ” และ “การดิ้นรนทา” มาเป็นเงื่อนไขในการสร้างกรอบความคิดให้แก่สตรีจึงถูกนำมาถ่ายทอดให้สตรีได้ตระหนักถึงความสำคัญของคำสอนต่างๆ โดยใช้วิธีเน้นย้ำให้สตรีรู้สึกอับอายเมื่อสูญเสียคุณสมบัติดังกล่าวจึงถูกนำมาใช้ เช่น สตรีต้องอับอายและเสื่อมเสียอย่างยิ่งหากต้องสูญเสียพรหมจรรย์ก่อนการแต่งงาน ถูกฝ่ายชายทอดทิ้งหลังจากแต่งงานแล้ว หรือการตกเป็นม่ายด้วยสาเหตุต่างๆ ซึ่งความคิดเช่นนี้ถูกสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นสตรีต้องมุ่งยึดมั่นรักษาทบทางตามกรอบของสังคมจึงต้องดำเนินชีวิตอย่างระมัดระวัง เพื่อให้รู้สึกว่าคุณค่าตนเองได้รับการยอมรับจากคนในสังคม เพราะเกรงการนินทาว่ากล่าว และดำเนินที่จะทำให้เสื่อมเกียรติ

เนื้อหาของคำสอนในฉบับสอนสตรีแสดงให้เห็นประจักษ์ว่าในสังคมเขมรนั้นสตรีที่มีบทบาทเป็นภรรยา มีภาระหน้าที่ที่พึงปฏิบัติมากมาย ซึ่งทุกสิ่งที่จะต้องกระทำนั้นล้วนเพื่อประโยชน์สุขของบุรุษแทบทั้งสิ้น สตรีในบทบาทของภรรยาจึงมีฐานะทางสังคมที่ต้อยต่ำกว่าบุรุษมาก ทั้งนี้เนื่องจากการปฏิบัติตนตามคำสอนในฉบับสอนสตรีนั้นแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าสตรีไม่มีโอกาสเป็นตัวของตัวเอง เพราะสตรีถูกควบคุมทั้งในเรื่องส่วนตัวและเรื่องความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ดังจะเห็นได้จากการที่สตรีถูกสั่งสอนในเรื่องต่างๆ อย่างละเอียด เช่น

**สตรีถูกควบคุมในเรื่องส่วนตัว** เช่น การนอน การยืน การพูด การหัวเราะ และการแสดงความรู้สึกต่างๆ

#### การนอน

ในเรื่องการนอน สตรีถูกห้ามนอนหันหลังให้สามี โดยอ้างเหตุผลว่าการนอนหันหลังให้แสดงถึงความไม่เอาใจใส่ ไม่สนใจดูแลปรนนิบัติสามี ซึ่งเป็นสิ่งที่สตรีไม่ควรประพฤติ หากสตรีใดประพฤติเช่นนี้อาจทำให้ครอบครัวแตกแยก สามีภรรยาต้องพลัดพรากจากกัน จึงกล่าวได้ว่า

หญิงอีกประเภทหนึ่งเวลานอน

เปรียบเสมอด้วยงูสามเหลี่ยมอัปรีช

ชั่วร้ายจัญไรไม่ดี

มักพลิกตัว

ขึ้นบ้านเสียหายมาก

จะพลัดพรากกัน

หันหลังให้สามี

คิดคำไม่ได้เลย

อยู่ไม่นานนัก

(ฉบับสอนสตรี บรรทัดที่ ๑๐๙-๑๑๑)

ในคำสอนอ้างเหตุผลว่าการกระทำเช่นนั้นเป็นสิ่งไม่ดีที่จะส่งผลร้ายมากเท่าๆ กับ  
งูสามเหลี่ยมเลื้อยเข้าบ้าน เพราะงูสามเหลี่ยมเป็นงูที่มีพิษร้ายอาจทำอันตรายคนในบ้าน  
จนเสียชีวิตได้

### การยืน

ฉบับสอนสตรีกล่าวถึงการยืนไว้เพียงประเด็นเดียว คือ สตรีไม่ควรยืนอยู่ตามที่  
ที่มักจะมีคนสัญจรผ่านไปมา หรือตามสถานที่สาธารณะ เช่น ริมบ่อน้ำ ริมประตู  
เพราะเป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสม การกระทำเช่นนั้นเสมือนการแสดงตนให้เป็นที่น่าสนใจ  
ทั้งยังอาจกีดขวางทางสัญจร และหากสตรีแต่งกายไม่รัดกุมเรียบร้อยก็อาจเกิดอันตราย  
กับคนอื่นได้ เช่น ฝนปลิวหลุดร่วงลงในน้ำหรืออาหารทำให้เกิดอันตรายต่อผู้ที่รับประทาน  
อาหารหรือน้ำที่มีเส้นผมนั้น ดังคำสอนที่ว่า

|                           |                     |                       |
|---------------------------|---------------------|-----------------------|
| ผู้หญิงผมยาวสลวย          | สะบัดสยายพริ้ว      | ฝนปลิวไปมา            |
| ที่ริมปากบ่อหรือปากประตู  | เปรียบมัจจุราช      | เหมือนแมวซ่อนเล็บ     |
| จัญไรไม่อาจหาสิ่งใดเปรียบ | ยืนหมุ่นอยู่ตรงนั้น | ไม่รวบผมเพราะมั่งง่าย |

(ฉบับสอนสตรี บรรทัดที่ ๑๑๓-๑๑๕)

ในคำสอนจึงเปรียบพฤติกรรมเช่นนั้นว่าเหมือน “มัจจุราช” หรือ “แมวซ่อนเล็บ”  
ที่ทั้งสองสิ่งนี้อาจก่อให้เกิดอันตรายที่อาจรุนแรงถึงชีวิต หรือเพียงแค่บาดเจ็บเล็กน้อย  
เทียบได้กับแมวซ่อน

### การเดิน

ในการเดินนั้น สตรีต้องเดินอย่างระมัดระวัง ถ้าหากไม่ระวังอาจจะทำให้เสียกิริยา  
อาจสะดุด หรือหกล้มทำให้ต้องอับอายผู้ที่พบเห็น ในคำสอนสตรีสอนให้ระมัดระวัง  
ในการเดิน และการข้าม เพราะการเดินข้ามไม่ว่าจะเป็นสิ่งของ คน หรือสัตว์ก็อาจ  
ทำให้เกิดอันตราย ผู้แต่งสอนเกี่ยวกับการเดินไว้ว่า

|                    |                |                 |
|--------------------|----------------|-----------------|
| ข้ามขาสามีไม่เหมาะ | เพราะใจรีบเร่ง | เดินข้ามขาสามี  |
| เท่ากับนกเค้าแมว   | บินข้ามอับริย  | เกิดการเจ็บป่วย |

(ฉบับสอนสตรี บรรทัดที่ ๑๐๒-๑๐๓)

ดังนั้นไม่ว่าจะรีบร้อนอย่างไรก็อย่าเดินข้ามสามีเป็นอันขาด เพราะจะเป็นการ  
สร้างความอับอายคลมมากเท่ากับนกเค้าแมวบินข้ามบ้าน สืบเนื่องจากความเชื่อตาม  
คติเชมว่าการที่นกเค้าแมวบินข้ามหลังคาบ้านใด จะเป็นลางบอกเหตุว่าบ้านนั้นจะเกิด

เรื่องไม่ดี จะมีเหตุอัปมงคล อาจมีคนเจ็บป่วย หรือเสียชีวิต

### การพูด

การพูดมีความสำคัญอย่างยิ่งในการดำเนินชีวิต เนื่องจากคำพูดสามารถสร้างความรู้สึกต่างๆ ทั้งที่ดีและไม่ดี หากพูดดี พูดในสิ่งควรพูดก็จะส่งผลดีต่อผู้พูด ในทางตรงข้ามหากพูดจาไม่ดี พูดไม่คิดก็อาจสร้างความเดือดร้อนทั้งต่อตนเองและบุคคลอื่น ดังนั้นผู้แต่งจึงสอนสตรีในเรื่องการพูดไว้ดังนี้

|                                 |                       |                          |
|---------------------------------|-----------------------|--------------------------|
| ยากที่หนึ่งคือการพูด            | พูดให้น้อยแต่อ่อนหวาน | ให้ญาติพึงใจ             |
| ยากอีกอย่างหนึ่งคือไม่รู้จักคิด | เห็นญาติใกล้ชิดไกล    | เรียกเชิญไปกินหมาก       |
| แม้ว่าคนผู้นั้นรวยหรือจนก็ตาม   | คำพูดอ่อนหวาน         | เขาจึงรักเรา             |
| อย่ามีใจตระหนี่ถี่เหนียว        | ไม่ยอมนับญาติ         | กับญาติพี่น้อง           |
| จะมียศศักดิ์สิ่งของตามมา        | มีสุขเกษมศานต์        | ก็เพราะลูกหญิง           |
| แม้จะพูดจาใดใด                  | ศักดิ์ศรีที่เป็นหญิง  | อย่าพูดไล่ไล่ไร้ประโยชน์ |
| พูดเล่นเหมือนเด็กโกลเล          | เห็นผู้ชายหนุ่มๆ      | ก็เดินเลียบเข้าไปหา      |
| หัวเราะทำเมียงมองไม่คิด         | ผู้ชาย(ใจดี)จะได้ใจ   | กล้าเข้ามาติดพัน         |
| เรียกผู้หญิงอับร้อไร้สาระ       | ไม่มีกิริยา           | มารยาทในตน               |
| หลุกหลิกไม่ทำตนเช่นผู้หญิงดี    | พูดจาไม่มั่นคง        | ไม่มีความละเอียด         |
| เห็นเขาเลียบเคียงมามอง          | หัวเราะให้แล้วก็ถาม   | หยอกล้อกับผู้ชายอื่น     |
| เรียกผู้หญิงอับร้อทุยศ          | ไม่กลัวตัวผิด         | มารยาทและกฎทั้งหลาย      |

(ฉบับสอนสตรี บรรทัดที่ ๙-๒๐)

คำสอนสตรีที่ยกมานี้ สอนให้สตรีรู้จักพูดแต่พอเหมาะพอควร เพื่อให้สมศักดิ์ศรีแห่งความเป็นหญิง อย่าพูดมาก หรือพูดเรื่อยเปื่อยไม่มีแก่นสาร ไร้ประโยชน์ ควรคิดไตร่ตรองให้ดีก่อนพูด และใช้คำพูดที่ไพเราะอ่อนหวานพูดกับทุกคนโดยไม่เลือกฐานะ โดยเฉพาะกับญาติของสามี แต่ให้ระมัดระวังตน อย่าพูดจาหยอกเ้า เล่นล้อกับชายหนุ่ม เพราะเป็นสิ่งไม่ดี ผิดทั้งมารยาทและกฎเกณฑ์ของสังคม นอกเหนือจากการพูดแล้วผู้แต่งยังแทรกอธิบายกิริยาเกี่ยวกับ “การมอง” ซึ่งเป็นกิริยาที่เกี่ยวข้องกับการพูดไว้ว่า สตรีที่ดีต้องไม่ชมชายชตา หรือเมียงมองบุรุษ เพราะอาจทำให้บุรุษคิดว่าสตรีนั้นพึงพอใจตน ทำให้บุรุษกล้าที่จะมาพูดจาเพื่อสร้างสัมพันธ์ ซึ่งอาจทำให้สตรีเสื่อมเสียถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้หญิงไม่ดี

นอกจากนี้ยังสอนสตรีที่มีสามีว่าไม่ให้นำเรื่องภายในครอบครัวมาแพร่พรายให้ผู้ใดล่วงรู้ แม้แต่มารดาของตน ดังคำสอนในฉบับสอนสตรีที่กล่าวไว้ว่า

|                            |                     |                   |
|----------------------------|---------------------|-------------------|
| แม้ว่าเกิดเหตุทะเลาะวิวาท  | คำพูดหยาบคาย        | ฟังแล้วคิดทบทวน   |
| แม้สามีพูดไม่ถูก           | ไม่ควรไปบอก         | ให้รู้ถึงแม่      |
| ความโกรธจะยิ่งขยาย         | ได้ยินคำพูดของแม่   | กระซิบบอกความสามี |
| จะไม่สงบร้างเล็กสามีสองสาม | เกิดเป็นคำพูด       | ถามไปถามมาไม่ขาด  |
| ไม่สงบปากสงบถ้อยคำ         | ถกเถียงไปมา         | พูดจาโต้ตอบไม่จบ  |
| ตอบได้ด้วยคำรุนแรงไม่สงบ   | ไม่สงบเสียงให้หาย   | ให้มีที่สุข       |
| ถกเถียงไปจนบ้านแตก         | ไม่มีที่เรียกว่าสุข | ลงเลยได้นานหรือ   |

(ฉบับสอนสตรี บรรทัดที่ ๕๓-๕๙)

จะเห็นได้ว่าฉบับสอนสตรีมีเนื้อหาที่สอนเกี่ยวกับการพูดที่แสดงให้เห็นปัญหาอันอาจเกิดขึ้นจากการที่สตรีไม่รู้จักกาลเทศะในการพูด เมื่อมีปัญหาในครอบครัวก็นำเรื่องราวไปบอกเล่าให้คนอื่นฟังทำให้เกิดเรื่องไม่จบสิ้น การจะพูดจาเรื่องใดๆ จึงต้องระวังซึ่งหากสตรีไม่ระมัดระวังในเรื่องการพูดจาก็อาจทำให้เกิดปัญหาร้าวรานขึ้นในครอบครัวตนได้อย่างง่ายดาย

ในเรื่องการพูดแม่ในยามโกรธ ผู้เป็นภรรยาต้องอดกลั้นไม่ว่าสามีจะว่ากล่าวอย่างไร ภรรยาต้องระงับยับยั้งคำพูดไม่พูดจาโต้ตอบใดๆ ดังที่กล่าวว่า

|                           |                            |                      |
|---------------------------|----------------------------|----------------------|
| เขาโกรธพูดจาประชด         | ไม่คิดว่าตัวเป็นหญิง       | พูดจากระทบกระเทียบ   |
| โต้เถียงด่าทอผลรวา        | ข่มขู่ทำให้โกรธ            | ทำให้ยิ่งโกรธ        |
| ยิ่งมองยิ่งจ้องหน้าทำทนาย | ยิ่งจ้องยิ่งโกรธ           | พูดจาทำทนายชวนทะเลาะ |
| ยิ่งโต้ตอบได้คำทนาย       | แตกแยกกลายเป็นทะเลาะ       | ทำให้แตกแยกไม่เที่ยง |
| ด่าว่าเหมือนหมูเหมือนหมา  | แข่งด่าเสียดสี             | ทำให้สามีเจ็บใจ      |
| พูดจากระทบกระเทียบ        | ทุบข้าวทุบของทุ้มทั้งลงดิน | เสียหายไม่คิด        |

(ฉบับสอนสตรี บรรทัดที่ ๗๐-๗๕)

### การหัวเราะ

สตรีถูกสอนให้สำรวมกิริยาตลอดเวลา แม้ในการหัวเราะก็ต้องหัวเราะให้พอเหมาะพอควร อย่าหัวเราะเล่นกับคนอื่นจนเกินงาม เพราะการหัวเราะเล่นของสตรีอาจทำให้นุรุชคิดว่าสตรีแสดงท่าที่ยั่วเย้าเพื่อทำให้นุรุชสนใจตนเอง ซึ่งมีผลให้นุรุชได้ใจ กล้ากระทำการอันไม่เหมาะสม การกระทำเช่นนี้จึงต้องถูกสังคมประณามว่าเป็น

หญิงไม่ดี เป็นผู้หญิงอัปรีดิ์ไร้สาระ ดังที่สอนว่า

|                             |                    |                     |
|-----------------------------|--------------------|---------------------|
| พูดเล่นเหมือนเด็กโกลเล      | เห็นผู้ชายหนุ่มๆ   | ก็เดินเลียบเข้าไปหา |
| หัวเราะทำเหมียงมองไม่คิด    | ผู้ชาย(โสด)จะได้ใจ | กล้าเข้ามาติดพัน    |
| เรียกผู้หญิงอัปรีดิ์ไร้สาระ | ไม่มีกิริยา        | มารยาทในตน          |

(ฉบับสอนสตรี บรรทัดที่ ๑๕-๑๗)

นอกจากนี้ในการหัวเราะสตรียังต้องสำรวมกิริยาอาการไม่หัวเราะเสียงดัง แสดงกิริยาร่าเริงจนเกินงาม เพราะเป็นการกระทำที่ไม่ดีเทียบได้กับนกเค้าแมวบินเข้าหมู่บ้านทำให้เกิดสิ่งอัปมงคล ดังที่กล่าวว่า

|                                  |                 |               |
|----------------------------------|-----------------|---------------|
| หญิงประเภทหนึ่งชอบหัวเราะร่าเริง | เสียงดังไปไกล   | ข้ามไปสามบ้าน |
| เสมอด้วยนกเค้าแมว                | เข้าหมู่บ้านเคย | จัญไรยิ่งนัก  |

(ฉบับสอนสตรี บรรทัดที่ ๑๐๗-๑๐๘)

การสอนให้สตรีระมัดระวังเรื่องกิริยามารยาทจึงเป็นการสอนเพื่อควบคุมให้สตรีมีคุณสมบัติเรียบร้อย ไม่พลาดพลั้งจนได้รับความอับอาย หรือบาดเจ็บ ขณะเดียวกันก็เป็นการควบคุมมิให้สตรีแสดงออกในทางชั่วช้า อันจะทำให้สามีพลอยเสื่อมเสียไปด้วยนั่นเอง

### การแสดงความโกรธ

เมื่อมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันเกิดขึ้นระหว่างสามีภรรยา ก็อาจจะเกิดข้อขัดแย้งขึ้นได้ แต่เมื่อเกิดความขัดแย้งไม่พอใจซึ่งกันและกัน ภรรยาต้องรู้จักระงับความโกรธ และไม่แสดงความไม่พอใจ หรือโกรธตอบสามี ดังที่สอนว่า

|                           |                       |                       |
|---------------------------|-----------------------|-----------------------|
| แม้ว่าสามีพูดอย่างไรก็ตาม | เขาโกรธด่าว่า         | พูดจารุนแรงก็ทน       |
| โกรธกริ้วไม่ยอมลดละ       | ไม่อ่อนไม่ทุเลลง      | ด้วยใจที่รักทั้งเคือง |
| ป่นว่าซ้ำๆ                | ด่าว่าก็คิดว่าล้อเล่น | เพราะว่าสามีจิตใจ     |
| โกลูกสาวที่รักพยายามอดทน  | ให้ได้มลาย            | ความโกรธหายไป         |
| ลูกอย่าถือตัวพยายาม       | ได้ตอบกลับ            | ผู้เป็นสามี           |

(ฉบับสอนสตรี บรรทัดที่ ๖๕-๖๙)

ในยามที่สามีโกรธไม่ว่าจะด้วยเหตุใดก็ตาม ภรรยาต้องอดทนกับคำพูดไม่ดี การด่าทอที่สามีแสดงออก อย่าคิดจริงจังถือโทษให้คิดว่าที่สามีกระทำเช่นนั้นเป็นการล้อเล่นอย่าโต้ตอบ เพราะผลของการแสดงความโกรธตอบ ก็คือการทะเลาะเบาะแว้ง

ที่นำไปสู่ความแตกแยก ดังที่อธิบายว่า

|                           |                      |                     |
|---------------------------|----------------------|---------------------|
| เขาโกรธพุดจาพระชด         | ไม่คิดว่าตัวเป็นหญิง | พุดจากระทบกระเทียบ  |
| ได้เถียงดาพอดพรวาท        | ข่มขู่ทำให้โกรธ      | ทำให้ยิ่งโกรธ       |
| ยิ่งมองยิ่งจ้องหน้าทำทนาย | ยิ่งจ้องยิ่งโกรธ     | พุดจาทำทนายชนทะเลาะ |
| ยิ่งได้ตอบได้คำทำเยาะ     | แตกแยกกลายเป็นทะเลาะ | ทำให้แตกแยกไม่เพียง |

(ฉบับสอนสตรี บรรทัดที่ ๗๑๐-๗๓๓)

การแสดงอาการได้ตอบนี้หมายรวมทั้งกิริยาอาการ คำพูด และการกระทำ แม้แต่จ้องหน้าก็ต้องหลีกเลี่ยง เพราะการจ้องมองเป็นการกระทำที่แสดงความไม่กลัวเกรงและทำทนาย

#### การแสดงความหึงหวง

การแสดงความหึงหวงจะทำให้เกิดความเดือดร้อนและรำคาญใจแก่สามี เป็นเหตุให้ครอบครัวขาดความสุข ทั้งยังอาจเป็นต้นเหตุแห่งการทะเลาะเบาะแว้ง ในฉบับสอนสตรีกล่าวถึงผลเสียในเรื่องการหึงหวงไว้ว่า

|                                        |                 |              |
|----------------------------------------|-----------------|--------------|
| อีกอย่างหากว่าสามีไปไล่ตัวข้าพาสหญิงมา | มันจะรับใช้สามี | ไม่ให้น้อยใจ |
| เห็นสามีชอบยิ่งเกลียดหึงหวง            | ในใจหึงหวง      | ตำว่าไปทั่ว  |

(ฉบับสอนสตรี บรรทัดที่ ๑๗๔-๑๗๕)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นว่า การดำเนินชีวิตของสตรีถูกจับจ้องเกือบตลอดเวลา เพราะไม่ว่าจะเดิน ยืน นั่ง นอน ก็จะมีข้อควรปฏิบัติสำหรับสตรีปรากฏอยู่ในคำสอน เพื่อคอยกำกับกระทำความของสตรีให้อยู่ในแนวทางที่กำหนดไว้ ในการกระทำสิ่งต่างๆ มากมาย แม้แต่การแสดงอารมณ์ หรือความรู้สึกสตรีก็ยังมีอาจกระทำตามใจตนเองได้ เช่น เรื่องความหึงหวงสามีของตนก็เป็นเรื่องสมควรกระทำ

#### สตรีถูกควบคุมในเรื่องความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น

ในการดำเนินชีวิตของสตรีมีข้อพึงปฏิบัติที่แสดงให้เห็นการปฏิบัติตนของสตรี เมื่อต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่น ไม่ว่าจะเป็นบิดามารดา สามี และญาติพี่น้องทั้งของตนเองและสามี

การปฏิบัติตนต่อบิดามารดา สตรีต้องประพฤติตนเป็นลูกที่ดีของบิดามารดา ด้วยการดูแลเอาใจใส่ทำให้ท่านมีความสุข ดังที่สอนว่า

|                        |                         |                       |
|------------------------|-------------------------|-----------------------|
| เพลงหนึ่งเน้นให้รักษา  | คือคุณมารดา             | บิดาที่รักปกครอง      |
| ให้นางทำตามครรลอง      | ปรนนิบัติอย่าให้ผิดพลาด | กับแม่และพ่อ          |
| ให้พยายามดูแลเอาใจใส่  | อาหารการกิน             | ตามความประสงค์ของท่าน |
| อย่าหิวเก็บไว้กินเลขนา | อร่อยหอมชวนกิน          | ส่งไปให้เป็นปกติ      |
| คำพูดการงานใดใด        | พยายามอย่าละเลย         | ให้ท่านน้อยใจ         |

(ฉบับสอนสตรี บรรทัดที่ ๔๕-๔๙)

บิดามารดาเป็นบุคคลที่มีพระคุณ เป็นบุคคลสำคัญที่สุดในชีวิตของลูก สตรีต้องดูแลเอาใจใส่ดูแลบิดามารดาให้ได้รับความสุขสบายทั้งกายและใจ ด้วยการดูแลเรื่องอาหารการกิน ปฏิบัติตนตามความประสงค์ของท่าน และปรนนิบัติท่านให้ดีที่สุด

### การปฏิบัติตนต่อสามี

สตรีที่แต่งงานออกเรือนไปแล้วก็ถือว่าเปลี่ยนผู้ปกครองจากบิดามารดามาอยู่ในความดูแลของสามี สามีจึงเป็นบุคคลที่สตรีต้องเคารพยำเกรง เพราะสามีคือบุคคลที่เป็นผู้คุ้มครอง และเลี้ยงดู ด้วยเหตุนี้สตรีผู้เป็นภรรยาจึงต้องปรนนิบัติเอาใจใส่อย่างดีที่สุด เพื่อให้สามีรักและไม่ทอดทิ้ง เพราะชีวิตของสตรีขึ้นอยู่กับสามี ดังนั้นคำสอนในฉบับสอนสตรีจึงกล่าวถึงคุณสมบัติที่ดีที่ภรรยาพึงปฏิบัติต่อสามีอย่างละเอียด คือ การดูแลเรื่องอาหารการกิน ดูแลพยาบาลยามเจ็บป่วย

การดูแลเรื่องอาหารการกิน ในเรื่องอาหารการกินนี้ถือเป็นหน้าที่หลักของภรรยาที่จะต้องจัดเตรียมอาหารให้แก่สามีมิให้ขาด ดังที่กล่าวว่า

|                           |                   |                |
|---------------------------|-------------------|----------------|
| หนึ่งรู้จักจัดอาหารของกิน | สามีไปใกล้ไกล     | ไม่กลัวกินก่อน |
| อดทนรอจนสามีกลับมา        | พบกันแล้วจึงเอามา | บริโภคพร้อมกัน |

(ฉบับสอนสตรี บรรทัดที่ ๑๕๒-๑๕๓)

ในฐานะภรรยาสตรีมีหน้าที่ดูแลอาหารทั้งคาวหวานให้พร้อมบริบูรณ์ตามอัธยาศัย แต่สตรีที่ดีจะไม่รับประทานอาหารก่อนสามี และเมื่อรับประทานอาหารใดๆ สตรีต้องไม่เลือกรับประทานเฉพาะของที่ชอบตนเองชอบ

การดูแลพยาบาลยามเจ็บป่วย สุขภาพก็เป็นสิ่งสำคัญที่ไม่อาจละเลยได้ ดังนั้นในฉบับสอนสตรีจึงได้กล่าวถึงการปรนนิบัติดูแลสามีในขณะที่เจ็บป่วยไว้ว่า

|                          |                  |                |
|--------------------------|------------------|----------------|
| อีกอย่างหนึ่งหากสามีป่วย | เอาใจใส่ดูแลสามี | หาหมอยามารักษา |
| ไปหาหมอมีมาเป็นครุรักษา  | เคราะห์ยามคำนวณ  | ดูสามีให้หาย   |

(ฉบับสอนสตรี บรรทัดที่ ๑๓๓-๑๓๔)

เมื่อสามีเจ็บป่วยภรรยา มีหน้าที่ดูแลสามี พยายามหาวิธีที่จะรักษาสามีให้หายเป็นปกติในเร็ววัน ด้วยการหาหมอ หายามารักษา หากยังไม่หาย อาจต้องใช้วิธีการรักษาทางไสยศาสตร์

**ความซื่อสัตย์และจงรักภักดี** ความซื่อสัตย์เป็นคุณธรรมสำคัญของการอยู่ร่วมกันที่คู่สามีภรรยาต้องรักษาและปฏิบัติ คุณสมบัติที่สำคัญที่สุดของภรรยาก็คือมีความซื่อสัตย์ต่อสามี ไม่สนใจชายอื่น และที่สำคัญยิ่งคือ ไม่คบชู้ สตรีจึงต้องตั้งใจรักษาใจ รักษากายระมัดระวังอย่าให้อ่านาจอแห่งदनหราชอาณาจักรมาครอบงำ จนทำให้ต้องสูญเสียคุณธรรมข้อนี้ไป ในฉบับสอนสตรีจึงสอนว่า

|                              |                     |                     |
|------------------------------|---------------------|---------------------|
| หลุกหลิกไม่ทำตนเช่นผู้หญิงดี | พูดจาไม่มั่นคง      | ไม่มีความละเอียด    |
| เห็นเขาเลียบเคียงมามอง       | หัวเราะให้แล้วก็ถาม | หยอกล้อกับผู้ชาย    |
| เรียกผู้หญิงอับรึยทุรยศ      | ไม่กลัวตัวมิด       | มารยาทและกฎทั้งหลาย |
| ทำกรงานไปนั่งคูลูกคลี        | จะเหมาะหรือไม่เหมาะ | ว่าตัวเป็นหญิง      |
| ไม่เกรงไม่กลัวใจสามี         | ยอมให้ชายอื่น       | ดูถูกสามีได้        |
| เรียกผู้หญิงไม่มีลักษณะ      | ไม่มีกิริยา         | มารยาทไม่เหมาะสม    |

(ฉบับสอนสตรี บรรพที่ ๑๘-๒๓)

เมื่อสตรีมีสามีแล้วการพบปะชายอื่นต้องระวังกิริยา การวางตนที่ไม่เหมาะสม อาจเป็นเหตุให้คนอื่นดูถูกสามีได้ และอีกเรื่องหนึ่งที่ถือเป็นสิ่งต้องห้ามกระทำเป็นอันขาด คือ การคบชู้ และคิดร้ายกับสามี

|                           |                |                    |
|---------------------------|----------------|--------------------|
| อีกอย่างมีใจกำเริบเสิบสาน | อยากในความใคร่ | ข้ามหน้าข้ามตาสามี |
| อีกอย่างมีใจโหดร้ายอับรึย | อยากฆ่าสามี    | แล้วรักชายอื่น     |
| คิดสังหารฆ่าฟันไร้ความดี  | จะเอาชายอื่น   | ทำสามีให้ตาย       |

(ฉบับสอนสตรี บรรพที่ ๑๖๕-๑๖๗)

ความซื่อสัตย์ต่อสามีเป็นเหตุสำคัญที่จะทำให้ครอบครัวเกิดความผาสุกได้ ดังนั้นภรรยาที่ดี ต้องตั้งใจรักษาความดีงามเรื่องนี้ไว้ให้ได้ตลอดชั่วชีวิต ในฉบับสอนสตรีจึงสอนให้สตรีซื่อสัตย์ต่อสามี อย่าคิดนอกใจ

**การเชื่อฟังและอยู่ในโอวาทสามี** ในสังคมเขมรให้ความสำคัญกับเพศชาย ในฐานะที่เป็นผู้นำครอบครัว คำสอนของบิดามารดาที่สั่งสอนบุตรสาวมักเน้นเรื่องเกิดเป็นสตรีต้องเชื่อฟังและเคารพสามี ฉบับสอนสตรีจึงสอนสตรีผู้เป็นภรรยาให้เคารพ

ยกย่องให้เกียรติสามีด้วยการเป็นผู้ตามที่ดี ดังนั้นสตรีผู้เป็นภรรยาจะต้องเชื่อฟัง และเคารพบนอบต่อสามี สิ่งใดที่สามีห้ามก็อย่าถือดีทำ ไม่ได้เถียง ไม่โกรธตอบ แต่หากสามีสั่งให้ทำสิ่งใดต้องรีบชวนขวยยกยอชื่นชม เพราะสามีเป็นผู้นำครอบครัว ภรรยาควรที่จะโอนอ่อนผ่อนตามคำตักเตือนสั่งสอนของสามี และปฏิบัติตามคำสั่งของสามีดังที่กล่าวว่า

|                           |                      |                       |
|---------------------------|----------------------|-----------------------|
| แม้ว่าสามีพูดอย่างไรก็ตาม | เขาโกรธคำว่า         | พูดจารุนแรงก็ทน       |
| โกรธเกรี้ยวไม่ยอมลดละ     | ไม่อ่อนไม่ทุเลาลง    | ด้วยใจที่รักทั้งเคือง |
| ป็นว่าข้าฯ                | คำว่าก็คิดว่าล้อเล่น | เพราะว่าสามีซัดใจ     |
| โกลูกสาวที่รักพยายามอดทน  | ให้ได้มลาย           | ความโกรธหายไป         |
| ลูกอย่าถือตัวพยายาม       | ได้ตอบกลับ           | ผู้เป็นสามี           |

(ฉบับสอนสตรี บรรทัดที่ ๖๕-๖๙)

คำสอนสตรีนี้ แสดงให้เห็นแนวคิดของสังคมแต่เดิมที่ถือว่าผู้หญิงต้องเป็นผู้มีหน้าที่ดูแลปรนนิบัติสามี การมุ่งสอนสตรีในเรื่องเกี่ยวกับการปรนนิบัติสามีจึงเป็นเสมือนการย้ำเตือนให้สตรีตระหนักในบทบาทหน้าที่ของภรรยามากขึ้น เนื้อหาของคำสอนที่ปรากฏเน้นย้ำให้เห็นว่าผู้หญิงดีในทัศนะของคนเขมรต้องดูแลเอาใจใส่สามีเป็นอย่างดี ด้วยการปรนนิบัติสามีให้มีความสุขทั้งเรื่องการกิน การอยู่ ทั้งยังต้องปฏิบัติตนในฐานะภรรยาที่ถึงพร้อมด้วยความดี เช่น ไม่เหิงหวง ไม่ทำให้สามีเสื่อมเสีย ปกป้องผลประโยชน์ของสามี มีความซื่อสัตย์จงรักภักดี เป็นต้น

### การปฏิบัติตนต่อญาติ

นอกเหนือจากสามีแล้ว สตรียังต้องให้ความสำคัญกับญาติพี่น้อง ทั้งฝ่ายตนเอง และฝ่ายสามี โดยไม่เลือกว่าบุคคลเหล่านั้นจะมีฐานะร่ำรวย หรือยากแค้นอย่างไร เพราะนั่นคือการแสดงน้ำใจ และอัธยาศัยไมตรีที่สตรีพึงมี และผลที่ได้รับจากการกระทำเช่นนี้จะทำให้ได้ลาภ ยศ และความสุข ดังที่สอนว่า

|                                 |                 |                |
|---------------------------------|-----------------|----------------|
| ยากอีกอย่างหนึ่งคือไม่รู้จักคิด | เห็นญาติใกล้ชิด | เรียกไปกินหมาก |
| แม้ว่าคนผู้นั้นรวยหรือจนก็ตาม   | คำพูดอ่อนหวาน   | เขาจึงรักเรา   |
| อย่ามีใจตระหนี่ถี่เหนียว        | ไม่ยอมนับญาติ   | กับญาติพี่น้อง |
| จะมียศศักดิ์สิ่งของตามมา        | มีสุขเกษมศานต์  | ก็เพราะลูกหญิง |

(ฉบับสอนสตรี บรรทัดที่ ๑๐-๑๓)

คำสอนในฉบับสอนสตรีเป็นสื่อในการแสดงให้เห็นว่าสังคมเขมรคาดหวังว่าสตรีในอุดมคติควรเป็นอย่างไร เนื้อหาของคำสอนสตรีที่ปรากฏในฉบับสอนสตรีจึงเป็นทั้งการแสดงทัศนะต่อบุคคลลักษณะและการประพฤติปฏิบัติของสตรีเขมร ทั้งยังเป็นการคาดหวังต่อสตรีของสังคมเขมรอีกด้วย คำสอนเหล่านั้นเตือนย้ำให้ผู้อ่านตระหนักว่าผู้หญิงที่ได้ชื่อว่าเป็น “ผู้หญิงดี” ต้องรู้จักปฏิบัติตามแบบอย่างของคำสอน ชีวิตจึงจะมีความสุข โดยเสนอกรอบและแนวทางปฏิบัติสำหรับสตรีด้วยกลวิธีการสอนที่หลากหลาย ดังนี้

๑. การห้าม จะใช้คำที่แสดงการห้าม “อย่า” กำกับไว้ต้นวรรค (ข้อความ) เช่นที่กล่าวไว้ว่า

|                             |                      |                                                       |
|-----------------------------|----------------------|-------------------------------------------------------|
| อย่ามีใจตระหนี่ถี่เหนียว    | ไม่ยอมนับญาติ        | กับญาติพี่น้อง<br>(ฉบับสอนสตรี บรรทัดที่ ๑๒)          |
| อย่าเก็บงานไว้วันหน้าอีกเลย | รอไว้ทำในโอกาสหน้า   | ยากมากที่จะทำเสร็จ<br>(ฉบับสอนสตรี บรรทัดที่ ๒๕)      |
| อย่าไปอยู่บ้านใครนาน        | ไม่ว่าจะยุ่งหรือว่าง | ว่องไวกลับมา<br>(ฉบับสอนสตรี บรรทัดที่ ๙๐)            |
| ส่วนภรรยาไม่ดี              | เพชฌฆาตภรรยา         | มีจริตส่ออย่าง                                        |
| อย่าเอามาใส่ในตัว           | ให้ออกพ้นไป          | มันเกิดเป็นเวรกรรม<br>(ฉบับสอนสตรี บรรทัดที่ ๑๕๘-๑๕๙) |

๒. การสั่งให้ปฏิบัติ จะใช้คำว่า “จง” หรือ “ให้” เช่นที่กล่าวไว้ว่า

|                           |                  |                                                    |
|---------------------------|------------------|----------------------------------------------------|
| ลูกเอ๋ยนี้แล้วกลอนสอนหญิง | ให้ลูกสาวที่รัก  | ไปเรียนรักษา                                       |
| เก็บไว้ในตัวเอง           | ประเสริฐยิ่งนัก  | เกิดสุขสวัสดิ์                                     |
| ประเสริฐทั้งในโลกีย์      | แม้ว่าปรโลกก็ดี  | จึงถึงความปรารถนา                                  |
| แม้ว่าใจครุ่นคิดตั้งมั่น  | เป็นพุทธมารดา    | จึงได้บริบูรณ์                                     |
| ตั้งใจจงไว้นาน            | ก่อเกิดสมบุญ     | สมบัติโภคทรัพย์เฮย                                 |
| เกิดยศสูงส่งยิ่งนัก       | ยืนนานไม่มัวหมอง | ตั้งใจปรารถนา                                      |
| กลอนนี้สูงส่งยิ่งนัก      | แม้ว่าหญิงใด     | ได้ยินแล้วมีวาสนา                                  |
| ตั้งงามยากนักจะได้ฟัง     | ฟังแล้วจงจับ     | จงจำทุกคน                                          |
| ได้ไปถึงมรรคผลสวรรค์      | ประเสริฐโลกา     | จงจำอย่าลืม                                        |
| เจรจาในรายละเอียดถ้อยคำ   | คำจริงตามกลอนนี้ | บริบูรณ์ยิ่งนัก<br>(ฉบับสอนสตรี บรรทัดที่ ๒๑๒-๒๑๓) |

### ๓. การชี้ให้เห็นผลประโยชน์ หรือโทษที่ไม่ปฏิบัติ

๓.๑ ชี้ให้เห็นประโยชน์ โดยอ้างว่าถ้าทำตามจะไปสวรรค์

|                                |              |                 |
|--------------------------------|--------------|-----------------|
| ถ้าหญิงทั้งหลายได้ฟัง          | เอาไว้เป็นกฎ | ในตัวทุกวัน     |
| ครั้นเมื่อถึงคราวหมดอายุขัย    | ได้ไปเกิดบน  | สวรรค์ชั้นดุสิต |
| จะได้มีความสุขเกษมศานต์พรรณนวย | เสพสุขสบาย   | นิรทุกข์ภัย     |

(ฉบับสอนสตรี บรรทัดที่ ๒๑๒-๒๑๔)

๓.๒ ชี้ให้เห็นโทษ โดยอ้างว่าถ้าไม่ทำตามจะตกนรก

|                       |                      |                  |
|-----------------------|----------------------|------------------|
| นี่เรียกว่าภรรยาไม่ดี | หญิงโดยยึดติดเป็นนิจ | ไม่เคยเสื่อมคลาย |
| ครั้นเมื่อหมดอายุ     | ตกไปอยู่ในอบาย       | ทั้งสี่จำพวก     |
| ย่อมจะรอนทุกซ่องโคก   | ปลดปล่อยรอดมา        | เกิดเป็นกระเทย   |
| เหตุอุกศลนี้แล้ว      | เพราะตัวไม่รักดี     | ทำผิดกรรมนิยม    |
| ผิดวัตรปฏิบัติผิดพลาต | ไม่เรียนไม่คิดระวัง  | ผิดจากฉบับสุรี   |

(ฉบับสอนสตรี บรรทัดที่ ๑๕๕-๑๕๖)

๓.๓ ชี้ให้เห็นโทษ โดยอ้างว่าถ้าไม่ทำตามจะถูกผู้อื่นติฉินนินทาเสื่อมเสีย

ชื่อเสียง

|                             |                        |                     |
|-----------------------------|------------------------|---------------------|
| แม้ว่าสามสิ่งสอน            | นางจงจำ                | เก็บไว้ในตัว        |
| คำพูดนั้นอย่าลืมเลย         | เกรงว่าจะผิดได้อย่างไร | เพราะได้สอนแล้ว     |
| เพราะตัวไม่เกรงไม่ฟัง       | คำของเขาลัง            | จะสร้างแต่การทะเลาะ |
| ไม่มีสุขเสื่อมเสียชื่อเสียง | ได้ยินแต่เขาหาเรื่อง   | ไม่รู้หยุดหย่อนเลย  |

(ฉบับสอนสตรี บรรทัดที่ ๘๑-๘๔)

๔. การประณาม มักใช้กับพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการแสดงความสนใจ  
เพศตรงข้าม ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่สตรีไม่พึงประพฤติเป็นอันขาด หากสตรีคนใดมีพฤติกรรม  
ที่สื่อแสดงความรู้สึกอย่างโจ่งแจ้งจะถูกประณามว่า “ผู้หญิงอับริย”

|                             |                     |                      |
|-----------------------------|---------------------|----------------------|
| หลกหลิกไม่ทำตนเช่นผู้หญิงดี | พูดจาไม่มั่นคง      | ไม่มีความละอาย       |
| เห็นเขาเลียบเคียงมาอม       | หัวเราะให้แล้วก็ถาม | หยอกล้อกับผู้ชายอื่น |
| เรียกผู้หญิงอับริยทุยศ      | ไม่กลัวตัวผิด       | มารยาทและกฎทั้งหลาย  |

(ฉบับสอนสตรี บรรทัดที่ ๑๘-๒๐)

ด้วยวิธีสอนย่ำๆให้เห็นคุณและโทษ และแนวทางปฏิบัติโดยใช้การผสมผสานหลากหลายวิธีเข้าด้วยกัน จึงทำให้ผู้อ่านเรียนรู้ และเข้าใจคำสอนสตรีในเรื่องต่างๆ ได้อย่างเต็มที่ ทำให้ฉบับสอนสตรีมีบทบาทสำคัญในการสร้างกรอบ และแนวทางปฏิบัติแก่สตรี

ฉบับสอนสตรีมิได้มีบทบาทเพียงการสั่งสอนสตรีเท่านั้น หากแต่ยังได้ทำหน้าที่เสนอภาพของสังคมที่ฝ่ายชายเป็นใหญ่ผ่านคำสอนต่างๆ ที่ผู้ชายเป็นฝ่ายเสนอให้ผู้หญิงปฏิบัติตาม ทั้งยังชี้แนะให้ผู้หญิงคิดคล้ายตามว่าผู้หญิงต้องพึ่งพาผู้ชาย ต้องอาศัยผู้ชายเพื่อรักษาภาพลักษณ์ของตนมิให้หม่นมอง หรือเสื่อมเสีย และเพื่อความมั่นคงในชีวิตของตน สืบเนื่องจากคำสอนสตรีที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมคำสอนสตรี มักผูกโยงพฤติกรรมของสตรีเข้ากับค่านิยมของคนในสังคมที่ถูกสร้างขึ้น โดยอาศัยพื้นฐานความคิดเกี่ยวกับคุณสมบัติของสตรีที่ถูกสืบทอดต่อมา ดังนั้นคำสอนสตรีจึงมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของผู้หญิงจำนวนไม่น้อย และกระตุ้นให้ผู้หญิงปฏิบัติตามคำสอน เพื่อไม่ให้ต้องเผชิญกับความอับอาย การเสื่อมเกียรติ และการถูกตีฉินินทาจากคนในสังคม เพราะดำเนินชีวิตขัดกับขนบธรรมเนียมประเพณี

### ฉบับสอนสตรี: ภาพสะท้อนฐานะทางสังคมของสตรีเขมร

จากการศึกษาวิเคราะห์คำสอนในฉบับสอนสตรีพบว่าในสังคมเขมรนั้น สตรีเขมรมีบทบาทที่หลากหลาย ทั้งบทบาทความเป็นลูกที่ต้องกตัญญูต่อบิดามารดา รักษาชื่อเสียงของวงศ์ตระกูล และบทบาทของการเป็นภรรยาที่ดีซึ่งเป็นบทบาทของสตรีที่สังคมเขมรให้ความสำคัญมากที่สุด ดังจะเห็นได้จากคำสอนในฉบับสอนสตรีนั้น มักมุ่งแสดงให้ผู้อ่านเห็นตัวอย่างของภรรยาที่ดีและภรรยาที่ไม่ดีเพื่อเปรียบเทียบ แสดงให้เห็นผลดี และผลเสียที่จะเกิดขึ้นกับตนเองและครอบครัว เพื่อให้ผู้อ่านได้ตระหนักว่าอะไรเป็นแบบอย่างที่ดีควรนำไปปฏิบัติ อะไรควรหลีกเลี่ยงไม่ปฏิบัติ ซึ่งเป็นแนวทางการสอนที่ทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้อย่างชัดเจน และสามารถนำไปปฏิบัติได้ สาระสำคัญในการอบรมสั่งสอนกำหนดขึ้นด้วยแนวคิดที่ว่า การปฏิบัติตามคำสอนนั้น จะทำให้สตรีชาวเขมรเป็นสตรีที่ดีมีคุณลักษณะที่เป็นสตรีในอุดมคติของสังคม คลาดแคล้วจากการตีฉินินทา และประการสำคัญคือเป็นที่พึงปรารถนาแห่งบุรุษ ดังนั้น คำสอนสตรีจึงมีข้อกำหนดอันหลากหลายซึ่งล้วนแต่จะเป็นการเชื้ออำนวยประโยชน์ให้แก่บุรุษเป็นสำคัญ สิ่งที่เป็นคุณสมบัติที่สำคัญที่สุดของสตรีคือการตอบสนองความต้องการ

ทุกอย่างของบุรุษโดยไม่มีข้อโต้แย้ง ด้วยเหตุที่ผู้แต่งฉบับสอนสตรีเป็นบุรุษ มุมมองในการสอน และคำสอนสตรีที่ปรากฏจึงเป็นสิ่งที่บุรุษเป็นฝ่ายได้รับประโยชน์มากที่สุด ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการที่บุรุษมีบทบาทสำคัญในการกำหนดพฤติกรรมให้สตรีประพฤติตามความพอใจของตน อาจกล่าวได้ว่าฉบับสอนสตรีมีจุดมุ่งหมายในการสอนสตรีเพื่อบุรุษ

การเลือกประเด็นในการสอนซึ่งนับว่าเป็นสาระสำคัญของเรื่องส่วนใหญ่ที่ผู้แต่งหยิบยกมาสอนก็เน้นหนักเฉพาะบทบาทของภรรยาที่ดี การสอนแบบนี้แสดงว่าสังคมเขมรให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้หญิงในการเป็นภรรยา มากกว่าบทบาทอื่น การเรียนรู้หน้าที่ของแม่บ้านจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพราะทำให้ผู้หญิงมีคุณสมบัติที่ชายจะเลือกเป็นคู่ครอง และเมื่อผู้หญิงแต่งงานแล้ว ผู้หญิงจะสามารถรักษาสถานภาพนี้ไว้โดยการประพฤติตนเป็นภรรยาที่ดี ดังนั้นคำสอนสตรีในฉบับสอนสตรีนี้จึงเป็นเสมือนตัวแทนความคิดของบุรุษชาวเขมรที่ประสงค์จะให้สตรีมีฐานะเป็นผู้เอื้ออำนวยประโยชน์ให้แก่บุรุษ ดังนี้

๑. สตรีต้องเชื่อฟังให้ความเคารพยำเกรงบุรุษ สตรีจึงไม่มีโอกาสในการแสดงความคิดเห็นโต้แย้งบุรุษในทุกกรณีไม่ว่าจะด้วยการพูด หรือการแสดงกิริยาใดๆ ดังคำสอนในฉบับสอนสตรีที่สอนสตรีให้อยู่ในโอวาทของสามี ไม่ได้เถียง อ่อนน้อม ถ่อมตน ปฏิบัติตามคำสั่ง และจดจำสิ่งที่สามีสอน สตรีไม่มีสิทธิแม้แต่การมองจ้องหน้าสามีในขณะที่มีข้อขัดแย้งกัน เพราะถือว่าการกระทำเช่นนั้นคือการท้าทายอำนาจของสามี

ดังนั้นเมื่อเกิดความขัดแย้งระหว่างสามีและภรรยาขึ้น ผู้แต่งเสนอแนวทางแก้ปัญหาต่างๆ ที่สตรีอาจต้องประสบ ด้วยวิธีให้สตรี “เงียบ” “อดทน” “เชื่อฟัง” และ “พูดไพเราะ” เพื่อยุติปัญหาความรุนแรงอันอาจจะเกิดขึ้น โดยสอนว่า

|                      |                 |                    |
|----------------------|-----------------|--------------------|
| หากว่าสามีนางดำ      | ให้นางเข้าไปที่ | ห้องนอนแล้วคิดก่อน |
| ออกมาพร้อมคำอ่อนหวาน | พูดจาอดอ้อน     | แก้โทษนั้นไป       |
| แม้ว่าสามีดั่งสอน    | นางจงจำ         | เก็บไว้ในตัว       |

(ฉบับสอนสตรี บรรทัดที่ ๗๙-๘๑)

คำสอนนี้แสดงให้เห็นว่าภรรยาที่ดีต้องนิ่งเฉย และอดทนต่อการกระทำ หรือคำพูดที่ไม่ดีของสามี กล่าวคือถ้าสามีโกรธ ตำรา ก็อย่าโต้แย้งในทันที แต่ให้คิดใคร่ครวญให้ดีแล้วจึงแก้ด้วยคำพูดที่ไพเราะอ่อนหวาน หากสามีดั่งสอนอย่างไรภรรยาต้องจดจำไว้ เพราะการนิ่งในยามที่สามีโกรธอาจทำให้ปัญหาทุกอย่างบรรเทาเบาบางลงได้ ดังที่ผู้แต่งกล่าวไว้

|                               |                                 |                       |
|-------------------------------|---------------------------------|-----------------------|
| ถ้าสามีโกรธให้หนึ่งไม่พูด     | คิดไว้ในใจสามีจะแพ้เอง          | ทำเช่นนี้จะได้ความสุข |
| เห็นท่าไม่ดีให้ต้อนรับอย่าพูด | รับคิดในใจ                      | สามีจึงแพ้เราได้      |
| จึงได้ความสุขกลับมา           | จึงเรียกว่าเป็นหญิงกระตือรือร้น | ชื่อเสียงขจรขจาย      |

(ฉบับสอนสตรี บรรทัดที่ ๗๖-๗๗)

๒. สตรีต้องซื่อสัตย์ และจงรักภักดีต่อบุรุษผู้เป็นสามีตน จากคำสอนในฉบับสอนสตรีแสดงไว้อย่างชัดเจนว่าสตรีที่แต่งงานแล้วต้องซื่อสัตย์ จงรักภักดีต่อสามีตนเพียงผู้เดียวเท่านั้น ดังนั้นการแสดงความสนิทสนมกับบุรุษที่มีใจสามีเป็นสิ่งที่ผิดห้ามกระทำ ไม่ว่าจะเป็นการทำงาน หรือในสถานที่ใดๆ ก็ไม่สมควร เพราะจะทำให้บุรุษผู้เป็นสามีต้องถูกคนอื่นดูหมิ่นได้

ความซื่อสัตย์จัดว่าเป็นคุณธรรมสำคัญของการอยู่ร่วมกันที่คู่สามีภรรยาต้องรักษาและปฏิบัติ คำสอนในฉบับสตรีเน้นย้ำให้สตรี ตั้งใจรักษาใจ รักษากายให้ผูกพันมันคงอยู่กับสามีเพียงผู้เดียว เมื่อออกเรือนไปแล้วการพบปะบุรุษอื่นต้องระงับกิริยามิเช่นนั้นคนอื่นจะดูถูกสามีได้ ดังที่กล่าวไว้ว่า

|                              |                     |                     |
|------------------------------|---------------------|---------------------|
| หลุกหลิกไม่ทำตนเช่นผู้หญิงดี | พูดจาไม่มั่นคง      | ไม่มีความละอาย      |
| เห็นเขาเลียบเคียงมามอง       | หัวเราะให้แล้วก็ตาม | หยอกล้อกับผู้ชาย    |
| เรียกผู้หญิงอับรึยทุยศ       | ไม่กลัวตัวผิด       | มารยาทและกฎทั้งหลาย |
| ทำงานไปนั่งคลุกคลี           | จะเหมาะหรือไม่เหมาะ | ว่าตัวเป็นหญิง      |
| ไม่เกรงไม่กลัวใจสามี         | ยอมให้ชายอื่น       | ดูถูกสามีได้        |
| เรียกผู้หญิงไม่มีลักษณะ      | ไม่มีกิริยา         | มารยาทไม่เหมาะสม    |

(ฉบับสอนสตรี บรรทัดที่ ๑๘๘-๒๓)

ความซื่อสัตย์ต่อสามีเป็นเหตุสำคัญที่จะทำให้ครอบครัวเกิดความผาสุกได้ ดังนั้นภรรยาที่ดีต้องตั้งใจรักษาความดีงามเรื่องนี้ไว้ให้ได้ตลอดชั่วชีวิต ในฉบับสอนสตรีจึงสอนให้สตรีซื่อสัตย์ต่อสามี อย่าคิดนอกใจ แต่ในขณะที่เดียวกันหากสามีไปมีภรรยาคนใหม่ก็กลับห้ามมิให้ภรรยาตามไปหึงหวง หรือไปด่าประจาน คุณสมบัติที่สำคัญที่สุดของภรรยาก็คือ มีความซื่อสัตย์ต่อสามี สตรีจึงต้องตั้งใจรักษาใจ รักษากายระมัดระวังอย่าให้อ่านาจะแห่งตณหาราคะมาครอบงำ จนทำให้ต้องสูญเสียคุณธรรมข้อนี้ไป

๓. สตรีต้องรับใช้ปรนนิบัติบุรุษ คำสอนในฉบับสอนสตรีมุ่งสอน และให้รายละเอียดในเรื่องการปฏิบัติตนต่อสามี และหน้าที่ของภรรยาที่ดี ตลอดจนลักษณะ

ของภรรยาที่ไม่ดีไว้อย่างละเอียด ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าผู้แต่งปรารภนาสั่งสอนให้สตรีต้องเป็นฝ่ายรับใช้บุรุษในประเด็นต่างๆ คือ ดูแลเรื่องอาหารการกิน ผู้แต่งแสดงให้เห็นว่าภรรยาที่ดีต้องไม่รับประทานอาหารก่อนสามี ไม่เลือกรับประทานเฉพาะสิ่งที่ตนชอบ เมื่อสามีเจ็บป่วยต้องดูแลปรนนิบัติ หามหอบ หรือหายามารักษาอาการป่วยของสามีให้หายเป็นปกติ ดูแลจัดหาเสื้อผ้าให้สมฐานะของสามี ยอมให้สามีสวมเสื้อผ้าใหม่ ส่วนเสื้อผ้าเก่าของสามีภรรยาจะเก็บไว้ใช้เอง

สตรีที่แต่งงานออกเรือนไปแล้วก็ถือว่าเปลี่ยนผู้ปกครองจากบิดามารดามาอยู่ในความดูแลของสามี สามีจึงเป็นบุคคลที่สตรีต้องเคารพยำเกรง เพราะสามีคือบุคคลที่เป็นผู้คุมครอง และเลี้ยงดู ด้วยเหตุนี้ภรรยาจึงต้องปรนนิบัติเอาใจใส่อย่างดีที่สุดเพื่อให้สามีรักและไม่ทอดทิ้ง เพราะชีวิตของภรรยาขึ้นอยู่กับสามี ดังนั้นคำสอนในฉบับสอนสตรีจึงกล่าวถึงคุณสมบัติที่ดีที่ภรรยาพึงปฏิบัติต่อสามีอย่างละเอียด ดังที่สอนว่า

|                            |              |                   |
|----------------------------|--------------|-------------------|
| ไผ่หนึ่งคือราชา            | คือสามีตน    | อยู่สนิทปรนนิบัติ |
| ให้นางปรนนิบัติสวามิภักดิ์ | อย่าทำให้ขาด | อย่าให้สามีน้อยใจ |

(ฉบับสอนสตรี บรรทัดที่ ๕๐-๕๑)

คำสอนได้แสดงให้เห็นสตรีตระหนักว่าสามีมีความสำคัญเสมอด้วยพระราชาเปรียบเป็นเจ้าชีวิต ดังนั้นภรรยาจะต้องให้ความเคารพดูแลปรนนิบัติอย่าให้บกพร่อง และต้องดูแลปรนนิบัติสามีให้พึงพอใจด้วยเรื่องต่างๆ ทั้งการอยู่การกิน ให้ได้รับความสุขทั้งกายและใจ ดังมารดาสอนธิดาของนางว่า

|                           |             |                    |
|---------------------------|-------------|--------------------|
| เมื่อไปยังภพภูมิมนุษย์    | นางจงจดจำ   | รับใช้สามี         |
| ทำหน้าที่ปรนนิบัติตามปกติ | อย่าให้สามี | รู้สึกขัดเคืองในใจ |

(ฉบับสอนสตรี บรรทัดที่ ๕-๖)

ในเรื่องอาหารการกินนี้ถือเป็นหน้าที่หลักของภรรยาที่จะต้องปฏิบัติมิให้ขาด นอกจากภรรยาต้องจัดหาอาหารให้สามีรับประทานแล้ว ยังต้องเรียนรู้มารยาทเกี่ยวกับการรับประทาน ดังนี้

|                      |                  |                          |
|----------------------|------------------|--------------------------|
| แม้ว่ารับประทานอาหาร | แอบความหาของ     | กิน(เมื่อจบ)ไม่มีระเบียบ |
| ลูกเขยนี้แล้วจงฟัง   | นี่เป็นความจัญไร | ทั้งสิบประการ            |

(ฉบับสอนสตรี บรรทัดที่ ๑๒๒-๑๒๓)

หนึ่งรู้จักจัดอาหารของกิน สามไปใกล้ไกล ไม่กล้ากินก่อน  
อดทนรอจนสามกลับมา พบกันแล้วจึงเอามา บริโภคพร้อมกัน

(ฉบับสอนสตรี บรรทัดที่ ๑๕๒-๑๕๓)

ในฐานะภรรยาสตรีมีหน้าที่ดูแลอาหาร ทั้งคาวหวานให้พร้อมบริบูรณ์ตามอัธยาศัย แต่ภรรยาที่ดีจะไม่รับประทานอาหารก่อนสาม และเมื่อรับประทานอาหารใดๆ ภรรยาต้องไม่เลือกรับประทานเฉพาะของที่ชอบเองชอบ

เรื่องสุขภาพของสามก็เป็นสิ่งสำคัญที่ไม่อาจจะเลยได้ ดังนั้นในฉบับสอนสตรีจึงได้กล่าวถึง การปรนนิบัติดูแลสามในขณะที่เจ็บป่วยไว้ว่า

อีกอย่างหนึ่งหากสามป่วย เอาใจใส่ดูแลสาม หาหมอยามารักษา  
ไปหาหมอผีมาเป็นครูรักษา เคารพหามคำนวน ดูสามให้หาย

(ฉบับสอนสตรี บรรทัดที่ ๑๓๓-๑๓๔)

ดังนั้นเมื่อสามเจ็บป่วยภรรยาที่มีหน้าที่ดูแลสาม พยายามหาวิธีที่จะรักษาสามให้หายเป็นปกติในเร็ววัน ด้วยการหาหมอหรือหายามารักษา หากยังไม่หายอาจต้องใช้วิธีการรักษาทางไสยศาสตร์ก็ต้องเร่งดำเนินการโดยเร็วจะละเลยมิได้

๔. สตรีต้องยอมรับในข้อบกพร่องของบุรุษ คำสอนในฉบับสอนสตรีสอนให้สตรีมองเห็นว่า ความบกพร่อง หรือความด้อยของบุรุษไม่ว่าจะในเรื่องรูปร่างหน้าตา ความพิการ ความเฉลียวฉลาด วิชาความรู้ ฐานะความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ และยศศักดิ์เป็นสิ่งที่ไม่ควรให้ความสำคัญ สตรีไม่ควรนำมาเป็นข้ออ้าง แต่สตรีควรยอมรับข้อบกพร่องหรือข้อด้อยเหล่านั้น เพราะนั่นคือสิ่งที่สตรีเป็นผู้เลือกเองจึงต้องยอมรับให้ได้ สตรีจึงไม่ควรนำข้อด้อยเหล่านั้นมาดูหมิ่น ทำให้บุรุษเกิดความทุกข์กายทุกข์ใจ ในขณะที่บุรุษปรารถนาสตรีที่มีคุณสมบัติเป็นสตรีในอุดมคติที่ดีพร้อมทุกประการ

คำสอนในฉบับสอนสตรีกล่าวถึงความบกพร่องของสามที่ภรรยาต้องยอมรับไว้ ๘ ประเภท คือ สามีพิการ สามียากจน สามีไม่มียศ สามีโง่เขลา สามีรูปร่างหน้าตาไม่ดี สามีไม่มีงานทำเป็นหลักแหล่ง สามีติดสุรา และสามีที่ลุ่มหลงภรรยา

ผู้แต่งสอนให้ภรรยายอมรับสามีที่มีข้อบกพร่องต่างๆ ให้ได้ อย่าแสดงกิริยาไม่ดีต่อสามี ที่อาจจะทำให้สามีเกิดความทุกข์ เช่น บ่นว่า แชงดำ โกรธเคือง ทำจริตแรงอน รวมไปถึงการบนบานให้สามีเสียชีวิต เพราะถือว่าการที่สตรีเลือกชายใดเป็นสามีแสดงว่าต้องรับรู้ และอดทนยอมรับข้อบกพร่องต่างๆ ของสามีตนได้ ดังนั้น

ภรรยาจึงต้องจงรักภักดี ซื่อสัตย์ต่อสามีไม่ว่าสามีจะดี หรือไม่อย่างไร ภรรยาก็ต้องยอมรับจะแสดงความรังเกียจมิได้ ดังที่กล่าวไว้ว่า

โง่เขลาอ่อนแอให้ใช้พูด      แนะนำสมไป      ให้มีนวลเหมาะสม  
(ฉบับสอนสตรี บรรทัดที่ ๖๔)

หากสามีโง่เขลาภรรยาก็มีหน้าที่พูดจาแนะนำอย่าดูถูก หรือตำหนิ ดังที่สอนว่า

ดูถูกอีกอย่างเพราะสามีโง่      เขาตัวเองจึงถือดี      เกียจคร้านเชื่องช้า  
ตำว่าไม่รู้จักสงสาร      คำพูดหยาบคาย      ไม่เกรงกลัวเท่าเส้นผม  
(ฉบับสอนสตรี บรรทัดที่ ๑๙๗-๑๙๘)

ตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่าภรรยาต้องไม่ดูถูกสามีด้วยสาเหตุต่างๆ เป็นอันขาด เพราะเมื่อแต่งงานกับชายคนใดแล้ว ภรรยาต้องยอมรับความด้อย หรือ ข้อบกพร่องอันอาจเกิดขึ้น เช่น รูปลักษณ์ ทรัพย์สินสมบัติ หรือแม้กระทั่งสติปัญญา ภรรยาก็ไม่ควรดูหมิ่น แต่ต้องพยายามหาวิธีอยู่ร่วมกันให้มีความสุขใจให้ได้

๕. สตรีต้องปกป้องรักษาเกียรติยศ และทรัพย์สินให้บุรุษ คำสอนในฉบับสอนสตรีกล่าวถึงเรื่องเกี่ยวกับหน้าที่ของสตรีในการปกป้อง และรักษาเกียรติ และทรัพย์สินให้แก่บุรุษไว้ เพราะ “เกียรติ” เป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องดำรงรักษาไว้ให้ดี ดังนั้นภรรยาจึงมีหน้าที่กระทำทุกอย่างที่จะไม่ทำให้สามีเสื่อมเกียรติ ดังในฉบับสอนสตรีที่สอนว่า

อีกอย่างหนึ่งได้อินคำพูดจากใคร      เขาตำว่า      พูดถึงสามี  
ไม่ถูกต้องจาวโง่บัดนี้      รู้การรักษาเกียรติสามี      จะกลับกลายเป็นสุข  
(ฉบับสอนสตรี บรรทัดที่ ๑๓๘-๑๓๙)

ภรรยาที่ดีมีหน้าที่ปกป้องและรักษาเกียรติของสามี หากมีใครพูดถึงสามีในทางไม่ดี หากภรรยาทราบต้องพยายามปกป้องเกียรติของสามีไว้ในทุกวิถีทาง อย่าปล่อยให้สามีต้องเสื่อมเสียชื่อเสียง

นอกจากเรื่องเกียรติยศแล้ว ภรรยาที่ดีต้องมีคุณสมบัติของการเป็นแม่บ้านที่ดี คือการรู้จักเก็บ และใช้ทรัพย์สินที่มีอยู่ ตลอดจนทรัพย์สินที่สามีหามาได้อย่างพอเหมาะพอควร ไม่สุรุ่ยสุร่าย และไม่ปล่อยปละละเลยทิ้งให้ทรัพย์สินที่มีอยู่ต้องเสียไปโดยเปล่าประโยชน์ ดังที่สอนว่า

|                                    |                 |                  |
|------------------------------------|-----------------|------------------|
| ผู้หญิงอีกอย่างเห็นทรัพย์ที่ทองถนน | ก็เดินผ่านเลยไป | ไม่หยิบไม่เก็บ   |
| ไม่นานต่อไปภายหลัง                 | ไม่รู้จักเก็บ   | กระจายไปทั่วห้อง |
| ทรัพย์เหล่านั้นก็จะพร่องหายไปเอง   | จัญไรขัดขวาง    | ทำให้เป็นอันตราย |

(ฉบับสอนสตรี บรรทัดที่ ๑๑๙-๑๒๑)

|                                  |                       |               |
|----------------------------------|-----------------------|---------------|
| อย่างหนึ่งอยากจ่ายทรัพย์สามี     | ให้เสียหายไร้ประโยชน์ | ไม่รักษาให้ดี |
| อีกอย่างสามีกระตือรือร้นพยายามหา | ข้าวของได้มา          | ไม่รักษาดูแล  |

(ฉบับสอนสตรี บรรทัดที่ ๑๗๘-๑๗๙)

ดังนั้นสตรีจึงต้องรอบคอบรู้จักเก็บแม้ของมีค่าเล็กน้อยก็ต้องใส่ใจไม่ผ่านเลยไป เพราะการไม่เห็นคุณค่าของทรัพย์แม้มีค่าเพียงเล็กน้อย จะพาะนินยัไม่ดีให้ติดตัวสตรีผู้นั้นไปจนทำให้เกิดความเดือดร้อนในภายหลัง

นอกจากนี้แม่บ้านที่ยังต้องดูแลเอาใจใส่ในการป้องกันรักษาทรัพย์ เช่น การดูแลปิดประตูบ้านช่อง เพื่อป้องกันการโจรกรรมทรัพย์สินด้วย ดังที่สอนว่า

|                             |                  |                     |
|-----------------------------|------------------|---------------------|
| จัญไรอีกอย่างคือเราทุกคน    | เข้าออกปากประตู  | ไม่ปิดให้มิดชิด     |
| ผิดจากการไม่ปิดประตู        | ไม่ค้นประตูมาปิด | มองเห็นข้างในไปทั่ว |
| ถือว่าเท่ากับเขาจุดไฟชี้ได้ | ให้โจรเข้าไป     | เอาทรัพย์ทั้งหลาย   |

(ฉบับสอนสตรี บรรทัดที่ ๑๐๔-๑๐๖)

ความคิดเหล่านี้แสดงให้เห็นทัศนะของผู้แต่งที่มีต่อสตรีว่า บทบาทที่สำคัญที่สุดของสตรีคือบทบาทภรรยา ดังนั้นบทบาทของสตรีตามคำสอนในฉบับสอนสตรี จึงเป็นเสมือนผู้คอยรับใช้บุรุษ เป็นเพียงผู้ต้องทำตามทุกอย่างตามที่บุรุษปรารถนา หลีกเลียงทุกสิ่งที่จะทำให้บุรุษไม่พึงใจ หรือต้องได้รับความเดือดร้อน และต้องช่วยปกป้องดูแลรักษาผลประโยชน์ทุกอย่างให้แก่บุรุษ ซึ่งลักษณะเช่นนี้แสดงฐานะของสตรีที่ต่อยกกว่าบุรุษเป็นอย่างยิ่ง ลักษณะการสอนเช่นนี้ยังสามารถพบเห็นได้ทั่วไปในสังคมเขมรปัจจุบัน เนื่องจากคำสอนที่ปรากฏในฉบับสอนสตรีได้รับการยอมรับให้เป็นแบบอย่างของพฤติกรรมของสตรีที่ได้รับการยกย่องและสมควรยึดถือเป็นเยี่ยงอย่างเพื่อปฏิบัติตาม ดังจะเห็นได้จากในสังคมเขมรนั้นคนส่วนใหญ่นิยมชมชอบและใช้ประโยชน์จากฉบับสอนสตรีในการนำคำสอนไปสั่งสอนอบรมลูกหลานที่เป็นผู้หญิงให้รับรู้ เข้าใจและปฏิบัติตาม เพื่อให้ตนนั้นมีคุณสมบัติเป็นที่พึงปรารถนาของบุรุษ ดังที่อุบล เทศทอง (๒๕๔๘, น. ๒๑๑) กล่าวไว้ว่าคำสอนในฉบับสอนสตรีเป็นสิ่งที่บิดามารดาที่ปรารถนาจะให้ลูกสาวของตนเป็นที่ต้องการของฝ่ายชาย จะต้องพยายามสั่งสอนอบรมลูกสาวของตนให้มีคุณสมบัติ

ตามที่สอนไว้ในฉบับสอนสตรีอย่างเคร่งครัด ผู้หญิงจึงต้องรู้เรื่องราวและรู้จักประเพณีตามคำสอนเหล่านั้น โดยหากลูกสาวอ่านหนังสือไม่ออกพ่อหรือพี่ชายต้องอ่านให้ฟัง

## สรุป

จึงอาจกล่าวได้ว่าวรรณกรรมคำสอนสตรีของเขมรเรื่องนี้ได้ทำหน้าที่เสนอภาพสตรีที่มีบทบาทเป็นลูก และบทบาทภรรยาซึ่งต้องมีภาระหน้าที่หลากหลาย ทั้งยังต้องดำเนินชีวิตอยู่ใน “กรอบ” ที่ถูกกำหนดขึ้น โดยเฉพาะสตรีในบทบาทภรรยาที่มีหน้าที่หลักในการปรนนิบัติรับใช้สามีให้มีความสุขทั้งใจและกาย จึงทำให้สตรีเขมรมีสถานภาพต่อย่ำกว่าบุรุษในทุกด้าน สิ่งเหล่านี้ตอกย้ำให้เห็นว่าผู้หญิงในสังคมเขมรยังขาดความเป็นตัวของตัวเอง สืบเนื่องจากความพยายามในการสร้าง และสืบทอดค่านิยมเกี่ยวกับสตรีในอุดมคติของเขมรที่จะต้องมีความสมบูรณ์แบบ ต้องตามลักษณะของ “สุริศรปลกชน” ดังนั้นแม้ว่าสังคมเขมรจะให้ความสำคัญแก่ผู้หญิงในหลายๆ เรื่องก็ตาม แต่ถึงอย่างไรสตรีในสังคมเขมรก็ยังคงเพียรพยายามกระทำตนให้ดำรงอยู่ในกรอบที่ถูกกำหนดด้วยคุณลักษณะบางประการ เพื่อให้ตนเองได้รับการยอมรับจากคนในสังคมมิใช่ในฐานะสตรีซึ่งมีคุณค่าในตนเอง หากเป็นสตรีที่มีคุณค่าในฐานะเป็นผู้มีหน้าที่เอื้ออำนวยประโยชน์แก่บุรุษ

## บรรณานุกรม

- ดิน - ถนน. กรมจุลมลป. พิธีเรีสุกร. ภาณพญ : โรงพิมพ์อนุภาณ, ๑๙๔๑.
- ธีรนาถ ภาณจนอักษร. หญิง ชายกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม. กรุงเทพฯ: เอดิชั่นเพลสโปรดักส์, ๒๕๔๒.
- นพพร ประชากุล. “แนวคิดสกุล สตรีนิยม Feminism.” สารคดี (พฤษภาคม ๒๕๔๔): ๑๑๔-๑๑๙.
- บุญยงค์ เกศเทศ. สถานภาพสตรีไทย. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮาส์, ๒๕๓๒.
- ปรีชา ช้างขวัญยืน. สตรีในคัมภีร์ตะวันออก. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
- พนัส หันนาคินทร์. การสอนค่านิยม. พิษณุโลก: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, ๒๕๒๑.
- พรพิมล ถมั่งรักชาติ. ปรัชญาผู้หญิง. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- พรจ- ภูมิ. “ลัทธิขบถสตรี.” กัมพูชา ๕๓, ๓(กกฎภา-สีหา-กญา ๑๙๙๙): ๕๒-๕๕.
- พัชนี อัยราชวัช. จริยศึกษาของสตรีไทยในสุภาสิตสอนหญิงคำกลอน. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔.
- พิมพ์กา จาดเลน. วรรณกรรมคำสอนสำหรับผู้หญิง. ในการประชุมเชิงวิชาการ เรื่อง ภูมิปัญญา ของคนไทย: ศึกษาจากวรรณกรรมคำสอน, เอกสารหมายเลข ๔. ๒๕-๒๗ มีนาคม ๒๕๔๒

- ณ ห้องประชุม ๑๐ อาคารสารนิเทศ ๕๐ ปี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน.  
 พัทยา สายหนู. *กลไกของสังคม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.  
 ไพฑูรย์ เครือแก้ว. *ลักษณะสังคมไทยและการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การพิมพ์เกื้อกูล,  
 ๒๕๐๖.  
 รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. *ตัวละครหญิงในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น* (พ.ศ.  
 ๑๘๙๓ - ๒๓๙๕). วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาและวรรณคดีไทย  
 บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔.  
 ลิม สุภาฤทธิ์. “สตรีในคตินิยมและชนบระเพณี” แปลโดย จินตริย์. *ศิลปวัฒนธรรม* ๑๖,  
 ๙(กรกฎาคม ๑๙๙๕): ๑๑๐ - ๑๑๒.  
 ลี สุมนี. *ก้นาพวยเขมร*. ภูเก็ต: โรงพิมพ์อปร, ๒๕๔๕.  
 วารุณี ภูริสินสิทธิ์. *สตรีนิยม ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ ๒๐*. กรุงเทพฯ:  
 คบไฟ, ๒๕๔๕.  
 วาสนา ชลศึกษ์. *เคนแมน. บรรณานิกร*. ผู้หญิงเอเชีย. กรุงเทพมหานคร: คบไฟ, ๒๕๓๘.  
 สุภาพ วรโคตร. “สตรีทัศน์ในนวนิยายของศรีบูรพา.” *ปริญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชา*  
*ภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, ๒๕๔๒.  
 สุภัทรดิศ ดิสกุล, หม่อมเจ้า. *ประวัติศาสตร์ศิลปะประเทศไทยใกล้เคียง: อินเดีย ลังกา ขวา จัมปา ขอม*  
*พม่า ลาว*. กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๓๘.  
 เสนาะ เจริญพร. *ผู้หญิงกับสังคม ในวรรณกรรมไทยยุคทอง*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์  
 มติชน, ๒๕๔๘.  
 อาริยา หุตินทะ. “จากวิธวิถึถึงบุสลิบา : ๖๐ ปีแห่งการเดินทางของผู้หญิงเขมร.” *ภาษาและวรรณกรรมสาร*  
*ฉบับภาษาและวรรณกรรมไม่เคยตาย*. กรุงเทพฯ: แชนโฟร์ ฟรันทิ่ง จำกัด, ๒๕๔๖.  
 อุบล เทศทอง. *ภาษาเขมร: วิถีชีวิตและโลกทัศน์ของชาวเขมร*. วิทยานิพนธ์หลักสูตร ปริญญา  
 ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาเขมร ภาควิชาภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัย  
 ศิลปากร, ๒๕๔๘.  
 ———. “อิทธิพลของคำสอนหญิงไทยในสุภาษิตฉบับสตรีเขมร.” *วารสารอักษรศาสตร์* ๒๓  
 (มิถุนายน - พฤศจิกายน ๒๕๔๓): ๑๕๖-๑๗๔.  
 อุด กากี. *อาจารย์สอนภาษาเขมร กรมยุทธศึกษาทหารบกและผู้ประกาศข่าวภาคภาษาเขมร*  
*ประจำสถานีวิทยุแห่งประเทศไทย*. สัมภาษณ์. ๙ พฤศจิกายน ๒๕๔๙.  
 อุม แหม. “พุทธศาสนาในมิติสตรีเจ้าพระยาภิรมย์” *กัมพูชาศึกษา* ๕๔, ๒ (เมษา-ตุลภา-มิถุนา  
 ๒๐๐๐): ๒ - ๕๓.  
 Ledgerwood, Judy. *Women in Cambodian Society* [Online]. <<http://www.seasite.niu.edu/Khmer/Ledgerwood/women.htm>>. 16 December 2004.  
 Martin, Marie Alexandrine. *Cambodia a Shattered Society*. Translated by Mark W.  
 Mcleod. Berkeley: University of California Press, 1994.